

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

David Semera

Balfourova deklarace a McMahonovy listy. Velká Británie a Blízký východ za první světové války

The Balfour Declaration and the McMahon Letters. Great Britain and the Near East during the Great War

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Jaromíru Soukupovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce a sdílení rad i připomínek v průběhu jejího utváření.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 9. 5. 2014

.....

David Semera

Abstrakt:

Bakalářská práce *Balfourova deklarace a McMahonovy listy. Velká Británie a Blízký východ za první světové války* analyzuje sliby Spojeného království Arabům a Židům z období první světové války obsažené v McMahonových listech a Balfourově deklaraci a týkající se zejména území na Blízkém východě. Zaměřuje se na okolnosti vzniku těchto dokumentů, a to jak na soudobé podmínky, tak na cíle, kterých jimi mělo být dosaženo. Zabývá se také zněním těchto dokumentů a obsahem britských slibů, přičemž si klade otázku, zda je bylo možné realizovat současně, nebo se vzájemně vylučovaly. Úvodní kapitola představuje situaci Osmanské říše, arabského nacionalismu, sionismu a impéria Spojeného království do počátku první světové války. Druhá kapitola vykládá britské zájmy, jež ovlivnily formulaci zmíněných dokumentů. Třetí kapitola tematizuje vznik McMahonových listů a Balfourovy deklarace a zkoumá jejich obsah.

Klíčová slova:

Balfourova deklarace; McMahonovy listy; Velká Británie; Blízký východ; první světová válka

Abstract:

Bachelor thesis *The Balfour Declaration and the McMahon Letters. Great Britain and the Near East during the Great War* analyses the promises of the United Kingdom to Arabs and Jews from the First World War contained in the McMahon Letters and in the Balfour Declaration relating in particular to the territory of the Middle East. It focuses on the circumstances of the formation of these documents, both on the contemporary conditions and the objectives to be achieved by them. It also deals with the wording of these documents and the contents of the British promises, while questioning whether it would be possible to realize them simultaneously or they were excluding each other. The opening chapter presents the situation of the Ottoman Empire, Arab nationalism, Zionism, and the empire of the United Kingdom until the beginning of the First World War. The second chapter explains the British interest that influenced the formulation of these documents. The third chapter discusses the emergence of the McMahon Letters and the Balfour Declaration and examine their contents.

Key words:

Balfour Declaration; McMahon Letters; Great Britain; Near East; Great War

Obsah

Úvod.....	6
1. Soudobá situace	11
1.1 Osmanská říše	11
1.2 Arabský nacionalismus.....	13
1.3 Sionismus	14
1.4 Spojené království	16
2 Zájmy Spojeného království	18
2.1 Suezský průplav	18
2.2 Palestina.....	19
2.3 Blízký východ	20
2.4 Arabové	23
2.5 Židé	24
2.6 Podpora	28
3 Dokumenty.....	30
3.1 McMahanovy listy.....	30
3.1.1 První jednání s Araby	30
3.1.2 McMahon-Husajnova korespondence	32
3.1.3 Problémy.....	36
3.2 Sykes-Picotova dohoda	41
3.3 Balfourova deklarace	43
3.3.1 Jednání do roku 1916.....	43
3.3.2 Cesta k deklaraci.....	45
3.3.3 Obsah textu	49
3.4 Kolize slibů	52
Závěr	55
Seznam použité literatury	58

Úvod

Spor mezi palestinskými Araby a Židy o území mezi řekou Jordán a východním pobřežím Středozemního moře trvá v různých podobách již takřka sto let. Ve dvacátých letech minulého století došlo k prvním rozsáhlejším střetům mezi oběma skupinami. V roce 1936 následovalo arabské povstání proti Britům spravujícím zemi jako mandátní území Společnosti národů, motivované odporem k Židům. Po konci druhé světové války nepokoje pokračovaly a dále se stupňovaly, až byla evropská mocnost oslabená válkou i dalším vývojem přinucena předložit otázku budoucnosti mandátu Valnému shromáždění Organizace spojených národů. To rozhodlo o rozdělení Palestiny a vzniku arabského a židovského státu. Když ale fungování mandátu skončilo a měly být vytvořeny dva státy, zahájily okolní arabské země invazi mající za cíl vyhnat Židy z oblasti. V roce 1948 tak začal první ze série arabsko-izraelských konfliktů, z nichž poslední se odehrál v 70. letech. Později byl uzavřen mír mezi Izraelem a Egyptem, nejvýznamnějším sousedním státem. K usmíření se Sýrií však stále nedošlo, mimo jiné i kvůli tamní občanské válce započaté roku 2011. Stále trvá i spor mezi palestinskými Araby a Židy, který v posledních třiceti letech poznamenaly dvě intifády, povstání palestinských Arabů proti Izraeli. V současnosti panují neshody mezi Státem Palestina a Státem Izrael. V závěru dubna 2014 přitom Izrael zastavil mírové rozhovory kvůli dohodě Státu Palestina s hnutím Hamas, jež ovládá Pásmo Gazy a neuznává existenci Státu Izrael. V diskuzi ohledně nároků na území Palestiny započaté ve dvacátých a třicátých letech přitom mezi hlavní argumenty patřily britské sliby oběma skupinám z doby první světové války. Arabové se proto odvolávali na McMahonovy listy z let 1915-1916 a Židé na Balfourovu deklaraci z podzimu 1917.

Obě skupiny interpretovaly texty tak, aby co nejlépe odpovídaly jejich požadavkům, avšak jak ukazují i ve své práci, výklad McMahonových listů ani Balfourovy deklarace není jednoznačný. Nezabýval jsem se však interpretacemi z meziválečné doby, ale zaměřil jsem se na analýzu obsahu těchto dokumentů a podmínek, za jakých vznikly. Položil jsem si tyto otázky: Co Britové Arabům a Židům přislíbili? Bylo možné tyto sliby realizovat současně, nebo se vzájemně vylučovaly? Čeho chtěl Londýn dosáhnout? Domnívám se, že je možné dokumenty vykládat tak, aby byly splnitelné všechny závazky Britů v nich obsažené, ale že jejich znění umožňovalo i další způsoby čtení. Podle mne se Britové snažili McMahonovými listy a Balfourovou deklarací získat na svou stranu Araby a Židy

v době první světové války, přičemž nekladli takový důraz na poválečné možnosti realizace svých slibů.

Svoji práci jsem rozdělil do tří kapitol, v nichž jsem na výše uvedné otázky odpověděl. První z nich je historickým úvodem, ve kterém jsem se zabýval předválečnou situací jednotlivých aktérů. Analyzoval jsem nejprve Osmanskou říši v 19. i na počátku 20. století a její vstup do první světové války na straně Centrálních mocností, protože britské sliby se týkaly součástí tohoto státu. Pak jsem se zaměřil na arabský nacionalismus před první světovou válkou a na myšlenky sionismu, židovské ideje o obnově vlastního státu ve Svaté zemi. Nakonec jsem představil Spojené království s britským impériem a jeho postavení před rokem 1914.

Tématem druhé kapitoly jsou cíle Londýna, jež mohly se zmíněnými dokumenty souviset. Za hlavní zájem Spojeného království na Blízkém východě považuji bezpečnost Suezského průplavu, a proto jsem se mu, konkrétně jeho historii a roli jako dopravní cesty mezi Evropou a Asií, také věnoval jako prvnímu. Poté jsem se zabýval významem Palestiny pro Londýn, jež spočíval zejména v obraně Egypta a Suezského kanálu, ale také v jejím využití jako oblasti, kudy by mohl vést pozemní transport mezi částmi britského impéria. Zmínil jsem také obavy Britů spojené s využíváním Palestiny Centrálními mocnostmi. Strategické zájmy týkající se Palestiny úzce souvisely i s dalšími oblastmi na Blízkém východě, jež jsem představil v další podkapitole. Tematizoval jsem zde utváření cílů Londýna i plány britských diplomatů a úředníků v Africe a Asii na územní zisky spojené s Blízkým východem. Pak jsem analyzoval důvody, proč chtěl Londýn na svoji stranu získat podporu Arabů a Židů, přičemž jsem usoudil, že tyto motivy byly primárně spojeny s probíhající válkou – zejména se jednalo o odlákání pozornosti Osmanské říše i její poškození zevnitř Araby a ovlivnění politiky Ruska a Spojených států amerických pro udržení nebo posílení jejich spolupráce s Francií a Spojeným královstvím. Poslední podkapitola se týká britské podpory arabských či sionistických cílů, na níž neměly vliv strategické zájmy.

Závěrečná a nejrozsáhlejší kapitola je rozdělena do dvou delších a dvou kratších částí. V první z nich jsem se věnoval McMahanovým listům, přičemž jsem se nejprve zaměřil na britsko-arabská jednání z doby před tím, než do Káhiry dorazil Henry McMahon a převzal funkci tamního vysokého komisaře. Pak jsem rozebíral samotnou korespondenci mezi Henrym McMahonem a šarifem z Mekky Husajnem ibn Alím al-Hášimím, a to jak její obsah, tak podmínky, za nichž vznikala. Mimo jiné jsem uvedl i roli Mohamada Šarífa al-Faruqího vydávajícího se za mluvčího syrské skupiny

arabských nacionalistů. Samostatný oddíl se týká slibů, jež zejména ve druhém McMahonově dopise Britové dali Arabům, a hlavně problémů s jejich výkladem. Ve druhé podkapitole jsem představil Sykes-Picotovu dohodu mezi Francií a Spojeným královstvím o budoucnosti Blízkého východu. Druhá delší část rozebírá vyjednávání Londýna se Židy a vznik Balfourovy deklaráce. Podobně jako v případě McMahonových listů jsem se nejprve zaměřil na dřívější jednání a vlivy, jež na ně působily. Poté jsem analyzoval období mezi nástupem vlády Davida Lloyd-George a výzvou ministra zahraničí sionistům, aby sepsali návrh prohlášení britské vlády k Židům. Vlastní oddíl je vyhrazen formování Balfourovy deklaráce od prvního židovského návrhu po finální podobu schválenou kabinetem. Domnívám se, že prozkoumáním úprav znění textu lze určit, co Britové říci a slíbit nechtěli, protože příslušné pasáže buď zmizely, nebo byly vhodně pozměněny. Obsah Balfourovy deklaráce stojící na konci tohoto procesu byl tudíž velmi nekonkrétní, a stejně tak i sliby z něj vycházející. V poslední části celé práce jsem se snažil určit, zda bylo možné současně naplnit dohody Britů s Araby, Francouzi a Židy, případně za jakých podmínek. Zmínil jsem ale, že současně probíhalo i jednání s Turky o uzavření separátního míru, jež by bylo v rozporu s britskými sliby zmíněným stranám.

Ve své práci jsem vycházel z pramenů i z odborné literatury věnující se tomuto tématu. Mezi zásadní použité prameny patří McMahonovy listy a Balfourova deklaráce. Dokumenty jsem čerpal ze tří zdrojů, přičemž prvním z nich byla internetová databáze OSN zvaná UNISPAL (The United Nations Information System on the Question of Palestine) obsahující nejen dokumenty OSN týkající se Palestiny.¹ Druhý zdroj představovaly oficiální vládní archivy Spojeného království (The National Archives), resp. internetová databáze těchto archivů.² I třetí z nich byl dostupný elektronicky, konkrétně se jednalo o internetové stránky *American-Israeli Cooperative Enterprise*, kde jsou mimo jiné uvedeny i některé prameny týkající se Státu Izrael, Židů nebo Palestiny.³ Vycházel jsem také z knihy *Palestinská otázka v dokumentech* vydané Orientálním ústavem Československé akademie věd, která obsahuje překlady částí významných

¹ Internetová databáze OSN pro otázku Palestiny (The United Nations Information System on the Question of Palestine),

<http://unispal.un.org>.

² Internetový databáze národního archivu Spojeného království (The National Archives),

<http://www.nationalarchives.gov.uk>.

³ Internetová databáze dokumentů neziskové organizace American-Israeli Cooperative Enterprise (Jewish Virtual Library),

<https://www.jewishvirtuallibrary.org>.

dokumentů spojených s Palestinou.⁴ Původní znění některých pramenů citují i autoři odborné literatury.

Ze sekundární literatury bych vyzdvihl zejména dílo *The Balfour Declaration. The Origins of the Arab-Israeli Conflict* autora Jonathana Schneera, britského historika působícího ve Spojených státech, jenž se zabývá zejména britskými dějinami.⁵ V této knize se věnuje nejen Balfourově deklaraci, jak by se mohlo z názvu zdát, ale i širšímu kontextu jejího vzniku, ať už jde o britsko-arabská nebo britsko-francouzská jednání či situaci v Palestině. Další tituly je možné rozdělit do tří skupin dle jejich zaměření: Stát Izrael i arabsko-židovské konflikty, Blízký východ a britské impérium.

Téma první skupiny je spojeno se vznikem a fungováním Státu Izrael. Tyto knihy většinou popisují nejen izraelské dějiny, ale i vývoj, který vzniku židovského státu předcházela. Jejich výklad zpravidla začíná v 19. století nebo ještě hlouběji v historii Židů i Palestiny a končí přibližně v době krátce před publikováním daného titulu. Kvůli velkému časovému rozsahu je tak první světová válka pouze dílčím tématem těchto knih. Jistou nevýhodou některých z nich může být zaměření hlavně na otázky související se Židy nebo sionisty a už méně na témata týkající se Arabů.

Do této skupiny spadá většina česky psaných nebo do češtiny přeložených titulů, s nimiž jsem pracoval. Jedná se například o díla Miloše Pojara, Michaela Kruppa nebo autorské kolektivu vedeného Josefem Muzikářem. Zvláště bych chtěl zmínit práci Howarda Sachara *Dějiny státu Izrael. Od vzniku sionismu po naši dobu*, jež je ze všech těchto knih nejobsáhlejší a nejpodrobnější, a to nejen z pohledu zaměření mé práce.⁶ Mimo jiné do stejné skupiny patří i díla izraelských tzv. nových historiků Illana Pappena, Aviho Shlaima a Bennyho Morrise. Jedná se o autory, kteří se na základě zpřístupnění některých dříve utajovaných dokumentů rozcházejí s tradičním pohledem na historii sionismu a Izraele. Tyto rozdíly se však projevují až při výkladu událostí z doby po druhé světové válce, a tak jejich názory na mnou zkoumané období nejsou zásadně odlišné od myšlenek dalších autorů.⁷

Tématem druhé skupiny titulů je Blízký východ a případně vztah Britů nebo Evropy k němu. Zde bych rád zmínil hlavně dvě knihy. První z nich je *Western Imperialism in the*

⁴ *Palestinská otázka v dokumentech* (Praha: Orientální ústav ČSAV, 1975).

⁵ Jonathan Schneer, *The Balfour Declaration. The origins of the Arab-Israeli conflict* (London: Bloomsbury, 2011).

⁶ Howard Morley Sachar, *Dějiny státu Izrael. Od vzniku sionismu po naši dobu* (Praha: Regia, Goldstein & Goldstein, 1998).

⁷ Více: Derek Jonathan Penslar, *Israel in History. The Jewish State in Comparative Perspective* (London: Routledge, 2007), 13-24.

Middle East 1914-1958 britského historika Davida Kennetha Fieldhouse, jenž se zaměřuje hlavně na britskou historii a ekonomické dějiny.⁸ Druhou knihou je *A Peace to End All Peace. The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*, zřejmě nejznámější práce amerického autora Davida Fromkina, pro něhož je Blízký východ jedním z hlavních témat zájmu.⁹ Mezi další historiky z této kategorie patří Roger Adelson nebo John Marlowe. Práce Jamese Rentona *The Zionist Masquarade. The Birth of the Anglo-Zionist Alliance, 1914-1918* se na rozdíl od ostatních zabývá primárně jednáním mezi Londýnem a sionisty za první světové války.¹⁰

Literatura z poslední skupiny se týká britského impéria a případně jeho úpadku. Vycházím z ní zejména tam, kde hovořím o zájmech Londýna nebo o situaci, v níž se nacházel. V tomto směru se však překrývá hlavně s druhou skupinou, jejíž autoři britské cíle a tehdejší podmínky vztahují právě k Blízkému východu. Tituly o britském impériu však poskytují širší pohled na soudobý kontext a více se věnují některým otázkám, jež knihy z předchozích dvou skupin pouze zmiňují. Z mnou použité literatury sem patří mimo jiné díla Nialla Fergusona, Pierse Brendona, Johna Darwina či sborník editovaný Sarah Stockwellovou.

⁸ David Kenneth Fieldhouse, *Western Imperialism in the Middle East 1914-1958* (Oxford: Oxford University Press, 2006).

⁹ David Fromkin, *A Peace to End All Peace. The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East* (New York: Avon Books, 1990).

¹⁰ James Renton, *The Zionist Masquarade. The Birth of the Anglo-Zionist Alliance, 1914-1918* (New York: Palgrave Macmillan, 2007).

1. Soudobá situace

1.1 Osmanská říše

Na počátku 20. století tvořily Osmanskou říši oblasti na východním pobřeží Středozemního moře, Arabském poloostrově, severovýchodě Afriky, území dnešního Turecka a Kypr. V průběhu devatenáctého a na počátku dvacátého století ztratila říše sever Afriky a většinu Balkánského poloostrova. Egypt, Súdán a Kypr sice formálně nadále zůstávaly součástmi Osmanské říše, ale ve skutečnosti je ovládali Britové.¹¹ Sultánové a vlády se s cílem zabránit dalšímu rozpadu snažili v průběhu 19. století stát zreformovat. Vnitřní situaci však dále zhoršovaly samotné územní ztráty. Války s Evropany totiž představovaly nejen finanční zátěž spojenou se samotnými boji, ale v jejich důsledku také významně rostlo množství uprchlíků. Stát také utrpěl i kvůli souvisejícímu výrazně nižšímu příjmu z daní v dalších letech. David Kenneth Fieldhouse uvádí, že po Berlínském kongresu roku 1878 Osmanská říše přišla o dvě pětiny území a pětinu populace.¹² David Fromkin za problém Osmanské říše v 19. století označuje i etnickou a náboženskou různorodost, často způsobující nepřátelství a spory mezi jednotlivými skupinami. V této době také centrální vláda a administrativa neměla úplnou kontrolu nad zemí, jelikož významnější roli často hrály místní struktury: „kmen, klan, sekta nebo město byly pravými politickými jednotkami, k nimž se lojalita vázala.“¹³ Již zmíněné reformy měly tyto problémy řešit.

V roce 1908 propuklo povstání tzv. Mladoturků proti sultánovi, kterého donutili k obnovení ústavy a svolání parlamentu, oboje nebylo funkční již od sedmdesátých let 19. století. Sultán se sice po několika týdnech vzdal pokračujícímu povstání, ale již v dubnu následujícího roku se pokusil situaci zvrátit. Až po porážce v roce 1909 sultán Abdulhamid II. abdikoval a v čele Osmanské říše jej nahradil jeho mladší bratr Mehmed (V.).¹⁴ Politici z doby před povstáním se poté vrátili do svých úřadů, zatímco Mladoturci zůstali v pozadí.¹⁵ Nový režim však byl podle Bernarda Lewise výrazně

¹¹ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 33.

¹² Fieldhouse, „Western Imperialism“, 6, 10.

¹³ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 35-36.

¹⁴ Ilan Pappé, *A History of Modern Palestine. One Land, Two Peoples* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 56.

¹⁵ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 41.

despotičtější než za sultána Abdulhamida II.¹⁶ K další změně vlády došlo až v průběhu balkánských válek, kdy se roku 1913 Mladoturci chopili moci. V čele Osmanské říše stál formálně sultán, ale stát řídila mladoturecká vláda, konkrétně její tři členové – Enver Paša, Džemal Paša a Talát Paša, o nichž se hovoří jako o vládnoucím triumvirátu. Proti tomuto pojetí však Fromkin staví nálezy z německých archivů, podle kterých se na rozhodování podílela přibližně čtyřicetiletá skupina v čele Mladoturků. Z ní vystupoval dvanáctičlenný generální direktorát, často ovlivňovaný osobními spory, jehož členy byli také muži ze zmíněného triumvirátu.¹⁷ I v tomto období se vláda dále snažila o zefektivnění fungování státu, zavádění reform a o větší centralizaci. „V roce 1914 Osmanská říše, navzdory nedávným pohromám, tedy jednoznačně byla říší na cestě k rekonstrukci.“¹⁸

V roce 1914 Osmanská říše vstoupila na straně Německa a Rakousko-Uherska do první světové války. Německo se snažilo získat Mladoturky na svou stranu z několika důvodů. Těmi zásadními bylo ovládnutí Bosporu, náboženská role sultána a otevření další fronty. Díky Bosporu mohly Centrální mocnosti blokovat dodávky směřující přes Černé moře do Ruska, zatímco sultánův náboženský význam v rámci islámu měl pomoci Němcům popudit muslimy z kolonií proti Francii a Spojenému království. Otevřením dalšího bojiště se pak snažili rozdělit síly Dohody a odvést část jejich jednotek ze západní fronty.¹⁹ Jonathan Schmeer a David K. Fieldhouse se shodují, že významnou roli v příklonu Mladoturků k Německu mělo dlouhodobé nepřátelství Osmanské říše a Ruska. Ani tak ale nebylo toto rozhodnutí jednoznačné.²⁰ Nevýhodou spolupráce s Dohodou by byla nemožnost uvažovat o zisku dříve ztracených území, a to nejen součástí Ruska, ale ani oblastí na Balkáně. Naopak pro spojenectví s Německem hovořila již od osmdesátých let 19. století jeho pomoc s reorganizací a výcvikem turecké armády. Němci na území Osmanské říše hojně investovali, a to nejen v souvislosti s Bagdádskou dráhou. Zásadní vliv měl podle Fieldhouse ministr války Enver Paša, který postupně přesvědčil a zmanipuloval ostatní členy vlády k odklonu od neutrálního postavení ve válce

¹⁶ Bernard Lewis, *Kde se stala chyba? Vliv Západu na Střední východ a jeho následná odpověď* (Praha: Volvox Globator, 2003), 72.

¹⁷ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 44.

¹⁸ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 19.

¹⁹ Srov.: Niall Ferguson, *Britské impérium. Cesta k modernímu světu* (Praha: Prostor, 2007), 321-322; Dominique Trimbur a Ran Aaronsohn, *De Balfour à Ben Gurion. Les puissances européennes et la Palestine, 1917-1948* (Paris: CNRS, 2008), 6.

²⁰ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 37; Schmeer, „The Balfour declaration“, 15-16.

a přidání se na stranu Německa.²¹ „Je tedy zřejmé, že Osmané vstoupili do války váhavě a především díky zkušenostem Envera s překonáváním svých oponentů v kabinetu.“²²

1.2 *Arabský nacionalismus*

Počátky arabského nacionalismu kladou autoři do různých období, a uvádí proto i jeho odlišné kořeny. Nejhlouběji do historie sahá pojetí Johna Marlowa, který jako první impuls uvádí přítomnost Napoleona Bonaparta v Egyptě roku 1798. Od té doby se měly v Osmanské říši více projevovat vlivy západní Evropy. Ty společně s nepříznivými politickými a ekonomickými podmínkami v samotné Osmanské říši vedly k utvoření arabského nacionalismu tak, jak jej známe dnes. Kromě společných zájmů Araby spojoval i společný jazyk, který je dle Marlowa jediným specifickým rysem Arabů, udrženým zejména díky Koránu a islámské tradici. Zrod představy samostatného arabského státu ale klade až do doby mladoturecké vlády, která měla nahlížet na Araby jako na podřízenou rasu.²³

D. K. Fieldhouse ve své práci zmiňuje pohled George Antonia, podle kterého lze hledat počátky arabského nacionalismu ve vládě Ibrahima Paši nad Libanonem a Sýrií od třicátých let 19. století. Významnou roli měli hrát i přicházející křesťané, zakládající školy s výukou v arabštině. Avšak podle Fieldhouse nelze z užívání jazyka intelektuály klást za důkaz touhy Arabů po nezávislosti. Obdobně z přítomnosti tajných nacionalistických společností odmítá dovozovat široce rozšířeného a organizovaného arabského nacionalismu. Staví se tak proti dalším Antoniovým úvahám. Fieldhouse také uvádí myšlenku C. Ernesta Dawna, dávající větší význam nacionalistickým ideám až v době po začátku arabského povstání během první světové války.²⁴

Na přelom 19. a 20. století kladou počátek arabského nacionalismu odborníci vedení Josefem Muzikářem. Konkrétně pak ke spisům dvou Syřanů – Abd ar-Rahmána

²¹ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 37-39; John Darwin, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System, 1830-1970* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 315.

²² Fieldhouse, „Western Imperialism“, 39.

²³ Podle Johna Marlowa byl Arabem ten, kdo se za Araba považoval. Arabština byla podle něj jediným pojítkem Arabů, ale také jazykem Koránu. Nemluví tak o etnicky vymezené skupině lidí. Viz: John Marlowe, *Arab Nationalism and British Imperialism. A Study in Power Politics* (London: The Cresset Press, 1961), 1-7, 19.

²⁴ Tajné společnosti na území dnešního Libanonu a Sýrie se od sedmdesátých let 19. století snažily dosáhnout uznání arabštiny jako oficiálního jazyka, zrušení cenzury atd. Fungování a vliv těchto společností však byl velmi omezen státem. Viz: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 21-25.

al-Kawákibího a Nadžíba Azúrího, kteří jej jako první ideologicky oddělovali od islamismu. Stavěli se proti turecké nadvládě a cíl pro ně představoval až samostatný arabský stát. Skupina v čele s Josefem Muzikářem ale dodává, že nacionalisté byli na počátku 20. století odtrženi od arabského lidu a jejich myšlenky tak nejen nezískaly širokou podporu, ale ani se nestaly příliš známými.²⁵ Benny Morris a Jonathan Schneer se pak shodují, že nacionalismus byl přítomný už na počátku 20. století, ale své požadavky začali jeho představitelé formulovat až v průběhu první světové války.²⁶

Dlouho dobu jeho růstu bránila vláda Abdulhamida II., která byla k nepřátelům krutá, ale arabské elity si získala velkorysostí a náboženskou politikou.²⁷ Naopak postupný rozpad Osmanské říše urychlený dvěma balkánskými válkami „dal nový impuls arabskému nacionalismu.“²⁸ Ten posílila i změna ve vedení Osmanské říše, kdy dominanci sultána a jeho panislámské vlády nahradili Mladoturci prosazující panturkismus, kterého se Arabové obávali.²⁹

1.3 Sionismus

Myšlenky na návrat Židů do Svaté země se objevovaly již od počátků diaspory. Ve středověku i novověku se uskutečnilo několik výprav, které měly pro Židy nábožensky i historicky významné oblasti dosáhnout. V dnešní době se v souvislosti se sionismem míní zejména aktivity Sionistické organizace, která vznikla roku 1897 a na jejímž počátku byl nejvýznamnější osobností Theodor Herzl. Židé ale do země přicházeli již dříve v průběhu druhé poloviny 19. století a zakládali nová osídlení. Malý počet jich zde byl také přítomen po celou dobu diaspory.³⁰ Nové osady zakládali od sedmdesátých let 19. století zejména imigranti z Evropy nebo jejich potomci, a to díky finanční pomoci evropských a amerických Židů.

²⁵ Josef Muzikář a kol., *Palestinská otázka. Vznik a vývoj do konce první arabsko-izraelské války v roce 1949* (Praha: Academia, 1983), 21-22.

²⁶ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 17; Benny Morris, *One State, Two States. Resolving the Israel/Palestine Conflict* (New Haven: Yale University, 2009), 33.

²⁷ Schneer, „The Balfour declaration“, 18.

²⁸ Benny Morris, *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-1999* (New York: Alfred A. Knopf, 1999), 65.

²⁹ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 20; Marlowe, „Arab Nationalism and British Imperialism“, 19.

³⁰ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 33; Larry Collins a Dominique Lapierre, *Ó Jeruzaléme!* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993), 38; Martin Gilbert, *Israel. A History* (London: Black Swan, 2008), 3.

James Gelvin vidí sionismus také jako reakci na evropský antisemitismus a moderní myšlenky rodící se v Evropě. Rušení ghatt a emancipace Židů ještě podpořily šíření těchto idejí.³¹ Benny Morris mezi ně řadí nejen nacionalismus, ale také liberalismus, socialismus i snahy o demokracii a modernizaci.³² Avšak podle Martina Gilberta a Howarda Sachara bylo v době přibývajících protižidovských projevů hlavním cílem Židů dosažení „normálního života“.³³ Za nejkrajnější projevy antisemitismu v tomto období lze považovat pogromy v tehdejší Rusku – v Oděse a Varšavě v 80. letech či Kišiněvě a Kyjevě po přelomu století.³⁴ Ze západu Evropy je pak nejznámější tzv. Dreyfusova aféra z Francie konce 19. století.

Roku 1896 sepsal již zmíněný Theodor Herzl dílo *Židovský stát*, ve kterém představil myšlenku vzniku židovského státu. Podobnou představu rozpracoval již dříve Leo Pinsker v knize *Autoemancipace*. Herzlova práce však získala větší ohlas, a to i díky dalším aktivitám autora směrem k realizaci této ideje. O rok později se v Basileji konal první sionistický kongres, kde se Theodor Herzl stal prezidentem nově založené Sionistické organizace. Ta sjednocovala již dříve vzniklé evropské a americké sionistické skupiny. Herzl se poté snažil pro svoji myšlenku získat podporu politických představitelů Německa a Ruska, následně papeže, a v roce 1901 jednal i s Abdulhamidem II. Ale v Evropě pomoc nezískal a sultánovy podmínky byly pro sionisty nepřijatelné.³⁵

Židy ani sionisty ale není možné vnímat jako jeden celek. Mezi sionisty existovaly dvě hlavní názorové skupiny, a to tzv. praktičtí a tzv. političtí sionisté. První prosazovali zakládání osad a teprve pak hledání i politického uznání, zatímco druhí se snažili nejprve získat mezinárodní podporu pro svoji myšlenku a až poté začít s budováním.³⁶ Otázkou ale také bylo, kde by měl židovský stát vzniknout. Historické a náboženské motivy vedly k Palestině, ale z praktických důvodů byla zvažována i další místa. Například Theodor Herzl ve své knize mluvil také o Argentině. V roce 1902 pak probíhala jednání s Brity o vzniku osídlení v El-Aríši na Sinajském poloostrově, která však ztroskotala na neochotě Egypta odvádět do této oblasti vodu. O rok později Herzl přijal nabídku na založení židovského státu v Ugandě, a to zejména s ohledem na antisemitské dění v Rusku (v dubnu

³¹ James L. Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict. One Hundred Years of War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 14-15, 46.

³² Morris, „One State, Two States“, 30.

³³ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 15; Gilbert, „Israel“, 5, 10.

³⁴ Collins a Lapierre, „Ó Jeruzaléme!“, 38.

³⁵ Srov.: Michael Krupp, *Sionismus a Stát Izrael. Historický nástin* (Praha: Vyšehrad, 1999), 42-46; Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 31; Gilbert, „Israel“, 9-15.

³⁶ Vedle stáli tzv. kulturní sionisté, kteří měli za cíl vytvořit pouze kulturní (náboženské) centrum a nikoli politické. Proti sionistickým myšlenkám se z náboženských důvodů často stavěli ortodoxní židé.

1903 došlo k pogromu v Kišiněvě), které zvyšovalo potřebu rychle nalézt řešení. Jinou možností než založení státu v Palestině ale část sionistů odmítala a hrozila opuštěním Sionistické organizace. Ke smíru došlo v dubnu 1904 a následujícího roku, tedy až po Herzlově smrti v červenci 1904, byla Uganda jako země pro židovský stát odmítnuta.³⁷ Jedinou možností tak zůstala Palestina, kde také vznikaly další osady.

Důležitým tématem je i způsob, jakým Židé označovali svůj cíl. Theodor Herzl pojmenoval své dílo *Židovský stát* a o státu v něm také psal, ale na kongresu v Basileji i na pozdějších jednáních se hovořilo o „domovině“ (*Heimstätte*) v Palestině.³⁸ Benny Morris a James Gelvin to vysvětlují snahou Židů nepopuzovat osmanskou vládu, která by se zřejmě stavěla proti plánům na vznik nového státu na svém území. Záměr však měl být stejný jako u Herzla.³⁹ Na devátém a desátém kongresu Sionistické organizace měl její tehdejší prezident David Wolffsohn prohlásit, že není cílem sionistů založit židovský stát, ale domovinu.⁴⁰ I na jeho slova je tak zřejmě potřeba pohlížet s rezervou, protože ani on nechtěl znepokojit Konstantinopol.

1.4 Spojené království

Na počátku minulého století se britské impérium rozprostíralo přibližně přes čtvrtinu světa.⁴¹ „V roce 1914 více než osmdesát územních celků uznávalo svrchovanost nebo přijalo ochranu britské koruny.“⁴² Vliv ale měla i v desítkách dalších oblastí. Celkem tak impérium zahrnovalo více než 400 milionů lidí, tedy čtvrtinu tehdejší světové populace. Spojené království také dominovalo ve velikosti námořnictva a bylo největším světovým lodním dopravcem i obchodníkem. Významnou součástí impéria pak byla Indie, s přibližně 250 miliony obyvateli a koloniální armádou čítající kolem 140 tisíc mužů. Význam Britské Indie v rámci impéria dokládá existence ministerstva pro Indii (*Secretary of State for India*) vedle ministerstva pro kolonie (*Secretary of State for the Colonies*).⁴³

³⁷ Srov.: Krupp, „Sionismus a Stát Izrael“, 42, 47-51; „Palestinská otázka v dokumentech“, 196.

³⁸ Theodor Herzl, *Židovský stát. Pokus o moderní řešení židovské otázky* (Praha: Academia, 2009), 40-135.

³⁹ Srov.: Morris, „One State, Two States“, 35; Gelvin, „The Israel-Palestine Conflict“, 52-53.

⁴⁰ Krupp, „Sionismus a Stát Izrael“, 52.

⁴¹ A. R. Dilley, „The Economics of Empire“, in *The British Empire. Themes and Perspectives*, ed. Sarah Stockwell (Malden: Blackwell, 2008), 108.

⁴² John Darwin, „Britain's Empires“, in *The British Empire. Themes and Perspectives*, ed. Sarah Stockwell (Malden: Blackwell, 2008), 1.

⁴³ Srov.: Darwin, „Britain's Empires“, 1-2, 15; Darwin, „The Empire Project“, 1-2, 9-10; Rondo Cameron, *Stručné ekonomické dějiny světa. Od doby kamenné do současnosti* (Praha: Victoria Publishing, 1996), 376.

V souvislosti s panstvím Britů se zpravidla hovoří o tzv. formálním a neformálním impériu. Jako jeho formální součásti jsou označovány ty oblasti, které Britové přímo obsadili. Oni sami však preferovali neformální impérium, jehož rysem byla britská dominance v oficiálně nezávislém státě (nebo součásti jiné země), a to zejména díky ekonomickým vlivům.⁴⁴ První zmiňovaná varianta tak byla používána hlavně v případech, kdy se nepodařilo navázat spolupráci s místním vládcem nebo vládnoucí skupinou.⁴⁵ Značný význam pro Spojené království mělo dodržování mezinárodního volného obchodu, které omezovalo vytváření celních bariér jednotlivými státy nebo koloniálními mocnostmi. Pro velikost a sílu námořnictva z něj výrazně těžil právě Londýn. Podle Andrewa Thompsona byl mezinárodní volný obchod dokonce jistou formou britského imperialismu.⁴⁶ Díky němu také nebylo zásadní, jestli oblast formálně tvořila součást impéria, ale zda s ní Britové mohli obchodovat.⁴⁷

S již zmíněnou velikostí loďstva, potřebnou pro námořní dominanci, ale souviselo i negativum ve formě vysokých nákladů na jeho výstavbu a údržbu.⁴⁸ Avšak jak uvádí Andrew Dilley, od roku 1885 už dále nerostly výnosy z impéria, na rozdíl od nákladů na jeho provoz.⁴⁹ I přesto na počátku první světové války stále převažovaly zisky z impéria nad výdaji s ním spojenými.⁵⁰ Londýn ale ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století čelil několika povstáním, jež měly vliv na impérium. Mezi ně patřily: velké povstání v Indii z let 1857-1859, mahdistické povstání odehrávající se na území Súdánu v 80. a 90. letech 19. století, druhá búrská válka z přelomu století či panislámské povstání v Egyptě z let 1905-1906.⁵¹ Takovéto události vždy znamenaly pro Brity ohrožení postavení v té které oblasti, stejně jako značné finanční náklady.⁵² Rozlehlosti a různorodosti Britského impéria se během první světové války snažilo využít i Německo, které chtělo tlakem na kolonie donutit Brity k nasazení části jednotek ze západní fronty na jiných bojištích, a tak svého nepřítele v Evropě oslabit; nebo podnítit nepokoje v koloniích samých a oslabit tak impérium vnitřními problémy.⁵³

⁴⁴ Andrew Thompson, „Empire and the British State“, in *The British Empire. Themes and Perspectives*, ed. Sarah Stockwell (Malden: Blackwell, 2008), 39.

⁴⁵ Srov.: Darwin, „Britain’s Empires“, 1; Thompson, „Empire and the British State“, 41.

⁴⁶ Thompson, „Empire and the British State“, 44.

⁴⁷ Dilley, „The Economics of Empire“, 118.

⁴⁸ Thompson, „Empire and the British State“, 45.

⁴⁹ Dilley, „The Economics of Empire“, 117.

⁵⁰ Ferguson, „Britské impérium“, 334.

⁵¹ Srov.: Thompson, „Empire and the British State“, 45; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 97.

⁵² Samozřejmě nelze opomíjet ani množství padlých nebo případný dopad na mezinárodní obraz Londýna.

⁵³ Ferguson, „Britské impérium“, 321-322.

2 Zájmy Spojeného království

2.1 Suezský průplav

Propojení Středozemního a Rudého moře v 19. století plánovalo mnoho Francouzů i Britů, kteří tak chtěli usnadnit lodní dopravu mezi Evropou a Asií, především ji urychlit a zlevnit. Koncesi na stavbu od egyptského chedíva Saida Paši získal v padesátých letech 19. století francouzský inženýr a diplomat Ferdinand de Lesseps, který již ve třicátých letech působil v Alexandrii. V roce 1855 sestavil třináctičlennou komisi evropských odborníků (*Commission Internationale pour le percement de l'isthme des Suez*), zabývající se vytvořením projektu na stavbu průplavu. Na konci roku 1856 tato komise předložila zprávu, na jejímž základě v dubnu 1859 začala stavba. Tu řídila Společnost Suezského průplavu (*Compagnie universelle du canal maritime de Suez*) založená v prosinci 1858 a dokončené dílo otevřel chedív Ismail 17. listopadu 1869. V roce 1882 Spojené království získalo neformální kontrolu nad Egyptem, odkud mimo jiné dohlíželo na bezpečnost významné vodní cesty. Konstantinopolská konvence z října 1888 pak ustavila Suezský průplav jako neutrální území pod ochranou Spojeného království. Svoji pozici zde Londýn posílil anglicko-egyptskou okupací Súdánu započatou v devadesátých letech 19. století. Britské impérium se také stalo hlavním uživatelem kanálu.⁵⁴

Své obchodní a strategické zájmy spojené s Egyptem a se Suezským průplavem Britové trvale hájili. V souvislosti s vypuknutím první světové války a přidáním se Osmanské říše k Centrálním mocnostem se tlak na obranu této oblasti zvýšil. Bezpečnost průplavu se podle Howarda Sachara stala „ústředním a neměnným kritériem“ politiky Londýna k Blízkému východu, protože tudy vedla nejen obchodní trasa mezi Britskými ostrovy a koloniemi v Asii, mezi něž patřil i indický klenot britského impéria, ale i cesta k dominiím Austrálie a Nový Zéland. Kanálem také v případě potřeby proplouvali britští vojáci a jejich materiál.⁵⁵ Podobně jako Sachar hodnotí důležitost oblasti i Miloš Pojar, Roger Adelson či Jonathan Schneer, přičemž poslední jmenovaný přirovnává význam Suezského průplavu k průdušnici, bez níž by se Spojené království udusilo.⁵⁶ Egypt ovládaný Brity se ale nacházel v těsném sousedství jižní Sýrie, jež byla

⁵⁴ Srov.: Darwin, „Britain's Empires“, 15; Roger Adelson, *London and the Invention of the Middle East. Money, Power, and War, 1902-1922* (New Haven: Yale University Press, 1995), 2, 26.

⁵⁵ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 104; Darwin, „Britain's Empires“, 15; Morris, „Righteous Victims“, 67-68, 71.

⁵⁶ Srov.: Miloš Pojar, *Izrael* (Praha: Libri, 2009), 34; Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 2; Schneer, „The Balfour declaration“, 33, 76.

v moci Osmanské říše a představovala neustálou hrozbu. Osmané se také v letech 1915 a 1916 pokusili kanál napadnout, což posílilo obavy o bezpečnost oblasti i snahy její zajištění.⁵⁷

2.2 *Palestina*

Před představením britských cílů týkajících se území Palestiny během první světové války je potřeba připomenout, že Palestina v této době nebyla samostatným a jednotným územím. Jednalo se o jižní část Sýrie, přičemž různé oblasti spravoval Damašek, Bejrút či přímo Konstantinopole. Před rokem 1914 se Palestinou mínily oblasti, které byly od roku 1922 spravovány Spojeným královstvím jako mandátní území Palestina a Zajordánsko, dnešní Jordánsko. Rozkládala se tedy na obou březích řeky Jordán a měla čtyřikrát větší rozlohu než pozdější britské mandátní území v Palestině, přesné vymezení hranice ale neexistovalo.⁵⁸

Jak je patrné z první části této kapitoly, britský zájem o Blízký východ se týkal zejména Suezského kanálu a jeho obrany. V této souvislosti představitelé Spojeného království uvažovali i o Palestině. Důvodem byla její bezprostřední blízkost k průplavu a k Egyptu. I proto dva osmanské útoky směřující k Egyptu vedly právě přes jižní Sýrii.⁵⁹ Podle Rogera Adelsona význam Palestiny v britském kabinetu zdůrazňoval zejména George Curzon, bývalý místokrál v Indii a pozdější ministr zahraničí. Hovořil dokonce o „extrémním nebezpečí“ pro Egypt i další oblasti, pokud by Palestina nebyla zabezpečena.⁶⁰ I po konci války se Curzon z pozice ministra zahraničí stavěl za oddělení Palestiny od Osmanské říše, jelikož se obával dalších útoků i možného vlivu Německa.⁶¹ Sir Herbert Samuel, člen Asquithova kabinetu, premiérovi již v lednu 1915 doporučil obsazení Palestiny a vytvoření britského protektorátu, a to kvůli strategickému významu oblasti pro britské impérium.⁶² Proti tomuto návrhu i označování Palestiny jako strategicky důležité země se stavěl Horatio Herbert Kitchener, bývalý vrchní velitel v Indii a generál proslavený v mahdistické i v druhé búrské válce, od roku 1914 zastávající post ministra

⁵⁷Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 104; Schneer, „The Balfour declaration“, 22.

⁵⁸ Morris, „One State, Two States“, 31-32.

⁵⁹ Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 104.

⁶⁰ Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 146.

⁶¹ Morris, „Righteous Victims“, 68.

⁶² Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 269.

války.⁶³ Kvůli jeho vlivu a tvrzení o malé hodnotě Palestiny v jakémkoli smyslu kabinet Samuelův návrh odmítl. Avšak podle Davida Fromkina Kitchener nepřesvědčil Davida Lloyda George, nástupce Herberta Henryho Asquitha na postu premiéra od roku 1916, jenž i nadále věřil ve strategický význam Palestiny.⁶⁴

Britové se však neobávali výbojů k Suezskému průplavu pouze ze strany Osmanské říše, kterou by po válce mohlo ovládat Německo, ale i od svých válečných spojenců.⁶⁵ Podle Illana Papena obsazení Palestiny představovalo pouze pokračování snah o zajištění bezpečnosti Suezského průplavu, podobně jako držení Sinajského poloostrova. Cílem této politiky mělo být prosté vytvoření nárazníkového pásu mezi oblastí britských zájmů a dalšími zeměmi.⁶⁶ I Avi Shlaim či James Renton hovoří o motivech pro získání kontroly nad Palestinou v podobném duchu a tvrdí, že Londýn si především nepřál, aby se zde usadila jiná mocnost představující hrozbu pro britské zájmy.⁶⁷ Naopak zájmy Francie a Ruska o Palestinu dle Howarda Sachara vycházely z významu země pro křesťanství.⁶⁸

Palestina však měla pro impérium strategický význam nejen jako obranná zóna. Podle Davida Fromkina mohla v rukou nepřátel ohrožovat Egypt a Suezský průplav, ale v držení Britů by tvořila nenahraditelnou část eventuální pozemní cesty mezi Egyptem a Indií. V roce 1917 tak představovala „chybějící klíčové spojení, které by mohlo propojit části britského impéria tak, aby tvořily nepřetržitý řetěz od Atlantiku po střední část Tichého oceánu“.⁶⁹ D. K. Fieldhouse také zmiňuje snahu Spojeného království získat Palestinu kvůli možnosti rychlého nasazení vojenských jednotek mezi Středozemním mořem a Perským zálivem proti případné ruské hrozbě přicházející ze severu.⁷⁰

2.3 Blízký východ

Britské zájmy o území na Blízkém východě se však neomezovaly jen na Suezský průplav a jih Sýrie primárně sloužící k jeho obraně. Jak již bylo řečeno, Palestina měla i další strategický význam, a to pro přesun vojenských jednotek i jako pozemní spojení

⁶³ Morris, „Righteous Victims“, 72.

⁶⁴ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 270.

⁶⁵ Ibid., 276.

⁶⁶ Pappé, „A History of Modern Palestine“, 65.

⁶⁷ Srov.: Renton, „The Zionist Masquerade“, 2; Avi Shlaim, *Israel and Palestine. Reappraisals, Revisions, Refutations* (London: Verso, 2009), 9.

⁶⁸ Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 104.

⁶⁹ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 276, 281-282.

⁷⁰ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 138.

částí britského impéria. Podobně politici zamýšleli využít i další oblasti v Osmanské říši, již chtěli rozdělit. Na počátku války ale expanzi nepodporovali někteří významní členové kabinetu, mezi něž patřili ministr zahraničí sir Edward Grey, ministr námořnictví Winston Churchill či premiér Herbert Asquith.⁷¹ Další teritoriální rozšiřování podle Jonathana Schneera považovali za „ekonomicky nákladné a strategicky problematické; z jejich pohledu, Británie již držela dostatečné území“.⁷² Odlišný názor zastával Asquithův nástupce na postu premiéra David Lloyd-George, dle něhož byl zisk dalších území v imperiálním zájmu. Dokonce, jak tvrdí David Fromkin, měly být vysoké náklady spojené se světovou válkou „odškodněny“ rozsáhlou anexí.⁷³

Plány zahrnující Blízký východ se objevily až krátce před válkou, a to ve spolupráci s Francií. Roger Adelson navíc hodnotí znalosti britských politiků o tomto regionu jako „překvapivě špatné“.⁷⁴ Britsko-francouzské plány z roku 1912 však nehovořily o přímém obsazení území Osmanské říše, ale o „odlišném politickém uspořádání arabského Blízkého východu skrze ustavení nových politických jednotek na místě osmanských provincií“.⁷⁵ I tak se ale jednalo o konec dlouhodobé snahy obou evropských velmocí o udržení „nemocného muže na Bosporu“ při životě, zejména jako protiváhy Rusku.⁷⁶

A byly to právě zájmy Ruska na získání území na úkor Osmanské říše, jež přiměly i britskou vládu k definování vlastních cílů na Blízkém východě. 8. dubna 1915 proto premiér sestavil tzv. De Bunsenovu komisi (oficiální název zněl *Committee on Asiatic Turkey*), v níž působili zástupci ministerstva války, ministerstva námořnictva, ministerstva zahraničí a ministerstva pro Indii. Komisi formálně vedl sir Maurice de Bunsen, asistent tajemníka ministerstva zahraničí, podle něhož také získala své jméno. Jejím nejvýznamnějším členem se ale stal sir Mark Sykes pracující pro ministra války lorda Herberta Kitchenera. Komise představila čtyři možné přístupy k budoucnosti Osmanské říše, přičemž za nejvíce žádoucí vyhodnotila variantu decentralizované Osmanské říše (v závěrečné zprávě pojmenované: *Course (D). - Maintenance of an Independent Ottoman Empire with a Decentralised System of Administration*). Za britské teritoriální zájmy v oblasti označila uznání a upevnění postavení v Perském zálivu, držení strategických pozic ve východním Středomoří i v Perském zálivu a zisk sféry vlivu

⁷¹ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 76; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 96.

⁷² Schneer, „The Balfour declaration“, 76.

⁷³ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 111; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 263.

⁷⁴ Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 4.

⁷⁵ Pappé, „A History of Modern Palestine“, 65-66.

⁷⁶ Piers Brendon, *The Decline and Fall of the British Empire 1781-1997* (New York: Alfred A. Knopf, 2008), 318.

zahrnující Mezopotámii i Palestinu, tedy území omývané na západě Středozemním mořem a na východě vodami Perského zálivu (dnešní Stát Palestina, Izrael, Jordánsko, Irák, Kuvajt a část Saúdské Arábie).⁷⁷ Britský zájem o tuto oblast byl podle Johna Marlowa zejména strategický. Umožňovala „nerušený pohyb teritoriem lodím, letadlům, vojákům a zboží. Vzhledem k tomu, že jednotky zde měly být umístěny, spíše než tudy procházet, byly zamýšleny jako strategické rezervy, dostupné pro okamžitý přesun v libovolném směru a ne jako řetězec statických posádek.“⁷⁸

Vlastní zájmy však měli i britští diplomaté a úředníci v Káhiře. Ti plánovali útok na středomořský přístav Alexandretta (na jihu dnešního Turecka). Akce by uvolnila tlak na dalších bojištích, kde válčila Osmanská říše, jež by musela část svých jednotek přesunout k napadenému městu. Alexandretta by poté mohla sloužit při dalším pokračování války pro vyloďování britských vojáků. Káhira rovněž předpokládala získání Mezopotámie jako válečné kořisti.⁷⁹ V roce 1915 se podle Davida Fromkina měl Mark Sykes setkat se sirem Ronaldem Storrssem, blízkovýchodním poradcem lorda Kitchenera v Egyptě. Jeho plán „egyptského impéria“ počítal s vytvořením jednotného arabského celku, v němž by formálně vládl egyptský monarcha, ale reálně by stát řídil lord Kitchener jakožto britský komisař v Káhiře.⁸⁰ Své zájmy měl i velitel anglicko-egyptského kondominia v Súdánu sir Francis Reginald Wingate, jenž chtěl po vzoru Britské Indie vytvořit Arabské impérium a stát se jeho místokrálem.⁸¹

Odlíšné plány týkající se území Osmanské říše ale měli Britové v Indii. Suezský průplav i Arabský poloostrov vnímali zejména jako cestu do Indie, přičemž britské državy na poloostrově spadaly pod nadvládu indické vlády a ministerstva pro Indii. Během války vyslali vlastní jednotky do Mezopotámie a obsadili ji se záměrem držení oblasti do uzavření míru a následně jejího připojení k Britské Indii. Místokrál Charles Hardinge se tak stavěl proti návrhům Káhiry.⁸²

Dále existovaly snahy o obsazení Perského zálivu, jež už za první světové války posilovala přítomnost nalezišť ropy. V této době ropa nahrazovala uhlí na místě paliva

⁷⁷ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 48; Shlaim, „Israel and Palestine“, 9; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 146-148; Darwin, „The Empire Project“, 315; Committee of Imperial Defence (De Bunsen Committee), *Report of the Committee on Asiatic Turkey*, 30. 6. 1915; The National Archives, CAB 42. *Dardanelles Committee*, CAB 42/3/12, <http://www.nationalarchives.gov.uk>.

⁷⁸ Marlowe, „Arab Nationalism and British Imperialism“, 25-26.

⁷⁹ Schneer, „The Balfour declaration“, 46.

⁸⁰ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 169.

⁸¹ Schneer, „The Balfour declaration“, 57.

⁸² Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 48; Schneer, „The Balfour declaration“, 56; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 169-170; Darwin, „Britain's Empires“, 2.

pohánějícího britské námořnictvo. Již v roce 1908 také vznikla Anglo-perská ropná společnost (dnešní *British Petroleum*), v níž měl Londýn za války většinový podíl. Ropa z Perského zálivu tak představovala obchodní artikl a důležitou vojenskou surovinu, a i proto se zde Britové snažili upevnit své postavení.⁸³

Tuto situaci David Fromkin hodnotí slovy: „Nebyla žádná centrální politika: Simla, Káhira, ministerstvo zahraničí, ministerstvo války a námořnictvo, každý řídil svou vlastní operaci, stejně jako úředníci přímo na místě, všichni pracovali v nevědomosti o tom, co dělají ostatní a často se jejich zájmy křížily.“⁸⁴

2.4 Arabové

Německo chtělo, aby Osmanská říše vstoupila do války a bojovala proti dohodovým mocnostem, čímž by přinutila Francii a Spojené království bojovat na více frontách. To mělo odvést jejich jednotky z evropských bojišť a ulehčit tak situaci německé armádě na západní frontě. Tato taktika splnila svůj účel a válčení s Osmanskou říší skutečně donutilo Paříž a Londýn k přesunu části vojáků na Blízký východ. Odpor, na který tam narazili, byl navíc silnější, než evropské mocnosti předpokládaly. Osmanské jednotky také ohrožovaly námořní trasy vedoucí do Indie i do Ruska, jež s Turky bojovalo hlavně na Kavkazu.⁸⁵ Střety s Osmanskou říší tak dle D. K. Fieldhouse „vázaly velké množství spojeneckých jednotek daleko od důležitějších bojišť na severu“.⁸⁶

Druhá hrozba spojená s příklonem Osmanů na stranu Německa byla spojena s náboženstvím. Sultán stál nejen formálně v čele světské vlády Osmanské říše, ale představoval i nejvyššího představitele sunnitských muslimů. Vláda se proto obávala sultánových snah podnítit nepokoje v britských koloniích, v nichž žilo dohromady asi sto milionů muslimů, což představovalo čtvrtinu populace celého impéria. V tomto směru by mezi ohrožené oblasti patřily hlavně Egypt, Súdán a Indie.⁸⁷

⁸³ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 48; Ferguson, „Britské impérium“, 333; Marlowe, „Arab Nationalism and British Imperialism“, 1; Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 2, 5; Gudrun Krämer, *A History of Palestine. From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 142.

⁸⁴ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 170.

⁸⁵ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 39-41; Ferguson, „Britské impérium“, 322.

⁸⁶ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 41.

⁸⁷ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 97; Schneer, „The Balfour declaration“, 49, 243; Darwin, „Britain's Empires“, 1.

Londýn se proto snažil získat na svou stranu Araby. Ti by nebojovali na frontách po boku Evropanů, ale pomohli by oslabit Osmanskou říši zevnitř. Britové se zaměřili na podporu protitureckého povstání Arabů, přičemž se snažili využít již existujícího nacionalismu a odporu ke Konstantinopoli.⁸⁸ Howard Sachar hovoří o „nové politické strategii“ Káhiry, která: „Spočívala v mobilizaci nespokojených ujařmených národů Otomanského impéria ke společným vojenským akcím proti Turkům.“⁸⁹ Podle Jonathana Schneera pro Brity dokonce nebylo důležité, zda jimi podporovaná revoluce uspěje či nikoli. Cílem bylo odvést pozornost Turků a oslabit je. Současně by povstání poškodilo i výzvy k vedení svaté války proti mocnostem Dohody.⁹⁰ V souvislosti s džihádem také lord Kitchener navrhoval dosadit vlastního kandidáta na post chalífy, a získat tak kontrolu nad islámem.⁹¹ Arabové tedy měli pomoci Britům a Francouzům vojensky porazit Osmanskou říši i odvrátit muslimské nepokoje v koloniích evropských mocností.

2.5 Židé

Za války se Britové mimo Arabů snažili získat i podporu Židů. Přestože někteří z nich žili v Palestině i dalších částech Osmanské říše, Londýn nepodněcoval nic, co by se podobalo arabské vzpouře a nemířil ani za jejich nasazením na některém z bojišť. O tomto rozdílu svědčí i skutečnost, že Britové jednali hlavně s představiteli Sionistické organizace nebo s podobně smýšlejícími Židy, ale ne se zástupci samotných židovských obyvatel Osmanské říše. Svých cílů chtěl Londýn dosáhnout díky evropským a americkým sionistům a nikoli osadníkům na Blízkém východě.

I v tomto případě se však projevil hlavní britský zájem na Blízkém východě, a to obrana Suezského průplavu i Egypta a zabezpečení námořní trasy do Indie. Židé měli zájem o Palestinu ležící blízko Suezskému průplavu, a kdyby Britové pomohli dosáhnout jejich cíle, sionisté by se cítili Spojenému království zavázáni. Židovská Palestina by poté mohla sloužit jako obrana průplavu. S takovou úvahou měli nezávisle na sobě přijít Mark Sykes i David Lloyd-George.⁹² Tento význam židovské podpory zdůrazňoval i Chaim

⁸⁸ Srov.: Krupp, „Sionismus a Stát Izrael“, 68; Ferguson, „Britské impérium“, 330; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 28-29; Schneer, „The Balfour declaration“, 57.

⁸⁹ Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 104. Chybu, kdy je na místo slova „ujařmených“ užito pojmu „ujařmených“ obsahuje zdroj, ze kterého cituji.

⁹⁰ Schneer, „The Balfour declaration“, 97.

⁹¹ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 98.

⁹² Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 111-112; Morris, „Righteous Victims“, 71.

Wiezmann, jeden z čelních představitelů Sionistické organizace a později první prezident Státu Izrael, jenž představil myšlenku o vzniku britského prosionistického protektorátu.⁹³ Avšak vytvoření židovské Palestiny mělo i druhý záměr. Tím bylo zabránit pronikání dalších mocností do této oblasti. Jednalo se hlavně o Francii, která si dělala nároky na Sýrii, jejíž součást tvořila i Palestina. Hlavní důvod opět představovalo udržení teoreticky nepřátelských zemí daleko od Suezského průplavu.⁹⁴ Tato oblast však měla tvořit i díl zmiňovaného strategicky významného britského pásu území mezi Středozemním mořem a Perským zálivem.⁹⁵ Jak ale podotýká James Renton, na počátku války vláda v Londýně tyto plány neměla a ani neprojevovala zájem o cíle Židů.⁹⁶

Před představením dalších záměrů, jichž se Britové snažili dosáhnout spoluprací s Židy, je třeba zmínit, jak tuto skupinu vnímali. I mezi vrcholnými politiky totiž vládla iluze o moci jednotného „židovstva“ ovládajícího světovou politiku či finance. Tato idea vycházela z antisemitských představ o Židech z 19. století, jež ve druhé polovině tohoto století podpořily vědy jako eugenika, antropologie či etnologie.⁹⁷ Podle Jamese Rentona britští politici v době první světové války vnímali svět jako rozdělitelný dle národnostního principu. Etnické skupiny pak byly obecně považovány za rasové celky, přičemž jejich podporu se Britové snažili získat důrazem na plnění nacionalistických zájmů dané skupiny. Zdá se, že významy pojmů národ, etnikum a rasa se v jejich používání překrývaly. Takto pojaté národy měly definovat jazyk, kultura, literatura, historické mýty a země. Koncepce sionistů mluvící o jednotné skupině žádající vlastní zem tedy zapadala do pojetí národa britských politiků a úředníků. Židy tak vnímali jako jednotný národ, v jehož čele stáli sionisté ze Sionistické organizace.⁹⁸

Jonathan Schneer také spekuluje, zda mělo vliv na toto chápání Židů i náboženské přesvědčení samotných Britů. Podotýká, že mezi první představitele Spojeného království, kteří uvažovali o Židech jako o světové síle, byli katolíci. Je ale otázkou, zda skutečně měla výchova zásadní vliv nebo se jednalo o náhodu. Představitelé státu se moci Židů obávali, ale kvůli probíhající válce se rozhodli zkusit jejich síly využít.⁹⁹ Reálný vliv Židů na mezinárodní politiku však byl omezený a sionisté představovali pouze menšinu

⁹³ Renton, „The Zionist Masquarade“, 44.

⁹⁴ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 147; Shlaim, „Israel and Palestine“, 9.

⁹⁵ Marlowe, „Arab Nationalism and British Imperialism“, 18.

⁹⁶ Renton, „The Zionist Masquarade“, 45.

⁹⁷ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 152-153; Shlaim, „Israel and Palestine“, 10-11; Renton, „The Zionist Masquarade“, 13.

⁹⁸ Renton, „The Zionist Masquarade“, 4, 13, 16-17, 22, 45.

⁹⁹ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 155, 168; Morris, „Righteous Victims“, 68; Shlaim, „Israel and Palestine“, 10.

z nich.¹⁰⁰ Tyto představy se však neobjevily pouze u Britů. Howard Sachar tvrdí: „Téměř všechny války vedoucí vlády sdílely tento respekt k moci - většinou vybájené - světového Židovstva.“¹⁰¹

S pomocí „světového židovstva“ Britové chtěli ovlivnit politiku Ruska. V březnu 1917 odstoupil car Mikuláš II. a jeho bratr Michail odmítl funkci převzít. K moci se tak dostala Prozatímní vláda vedená nejprve Georgijem Lvovem a posléze Alexandrem Kerenským. Londýn se obával vystoupení Ruska z války a podepsání separátního míru. Tuto variantu si západní státy Dohody nepřály, protože by vedla k uzavření východní fronty a uvolnění jednotek Centrálních mocností, jež by mohly být nasazeny na dalších bojištích, tedy i na západní frontě. Obavy dále zvyšovaly vnitřní problémy země, s nimiž se Prozatímní vláda potýkala. Židovský vliv zde Britové očekávali ze dvou důvodů, a to jak pro existenci významné židovské menšiny v Rusku, tak kvůli přímé účasti některých jejích příslušníků ve vládě.¹⁰² D. K. Fieldhouse dokonce uvádí britský předpoklad o „údajně Židy ovládaném režimu“.¹⁰³ Snahy o ovlivnění Ruska ale neskončily ani „říjnovou revolucí“ z listopadu 1917, která vedla ke konci Kerenského vlády a nástupu bolševiků pod Leninovým vedením k moci. I mezi nimi totiž figurovali Židé, jež podle Illana Pappena Londýn považoval za možné „agenty pro-britské propagandy“, kteří by vzbudili „pro-britský sentiment v bolševické organizaci“.¹⁰⁴ V západních dohodových státech totiž stále působil strach z uzavření separátního míru mezi Ruskem a Centrálními mocnostmi, zvláště pokud by k tomu došlo dříve, než se Spojené státy americké výrazněji zapojí do první světové války.¹⁰⁵

Druhou velmocí, jejíž přístup k válce měli Židé ovlivnit ve prospěch Dohody, byly Spojené státy americké. Podobně jako v případě ruské vlády se i o vedení USA Britové domnívali, že je pod vlivem Židů zásadně působících na politiku země.¹⁰⁶ Myšlenka na využití Židů k zapojení Spojených států do bojů se zřejmě zrodila v souvislosti se situací na počátku roku 1916, kdy se pro dohodové mocnosti válka nevyvíjela příznivě. Podle Jonathana Schneera se zdálo, že ani jedna ze stran není schopna

¹⁰⁰ Renton, „The Zionist Masquerade“, 4, 11.

¹⁰¹ Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 112.

¹⁰² Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 130; Shlaim, „Israel and Palestine“, 9; Pappé, „A History of Modern Palestine“, 67; Muzikář, „Palestinská otázka“, 63; Gilbert, „Israel“, 34; Trimbura a Aaronsohn, „De Balfour à Ben Gurion“, 7.

¹⁰³ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 130.

¹⁰⁴ Pappé, „A History of Modern Palestine“, 67.

¹⁰⁵ Srov.: Morris, „Righteous Victims“, 73; Frédéric Encel a François Thual, *Géopolitique d'Israël* (Paris: Seuil, 2006), 70.

¹⁰⁶ Pappé, „A History of Modern Palestine“, 68.

své protivníky porazit, a tak mohla situaci změnit pouze aktivita další velmoci. Mimo zisku vojáků ze Spojených států měli Židé pomoci i s financováním války.¹⁰⁷ Podobně o zamýšlené roli Židů hovoří i Frédéric Encel a François Thual.¹⁰⁸ Benny Morris také zmiňuje přesvědčení politiků Francie a Spojeného království, že američtí Židé pomohou udržet Rusko ve válečném stavu s Centrálními mocnostmi.¹⁰⁹

Vedle vlastních cílů Brity k navázání spolupráce se Židy motivovala i možnost, že by stejné kroky mohlo podniknout i Německo. Židy by ke spolupráci s nepřítelem Spojeného království vedl zejména odpor k Rusku. Ten měl vzniknout jako reakce na ruský antisemitismus a pogromy odehrávající se na území pod správou Petrohradu. Ve prospěch Centrálních mocností by hovořil i původ amerických Židů právě z těchto zemí.¹¹⁰ Z různých směrů se navíc objevovaly zprávy, že se Německo připravuje k veřejnému prohlášení podpory sionistům.¹¹¹ Jonathan Schneer zmiňuje německé novinové články psané v tomto duchu a informace předávané britským agentem v Bernu o schůzce představitelů sionistů s německými a osmanskými politiky.¹¹² Ministra zahraničí o této hrozbě přesvědčil sir Ronald Graham, zaměstnanec ministerstva a později britský diplomat.¹¹³ James Renton za významné označuje i snahy Horace Kallena, Luciena Wolfa, Vladimira Žabotinského a Edgarda Suarese, kteří usilovali o britskou podporu sionismu, přičemž mezi jejich argumenty patřil i německý vliv na americké Židy a hrozba německo-židovského spolupráce. Je třeba zmínit, že tyto muži navzájem nespolupracovali, a pro Brity tak představovali čtyři na sobě nezávislé zdroje takovýchto informací.¹¹⁴ Svůj odpor k prosionistickému přístupu Londýna nakonec přehodnotil i lord Curzon, jeden z pouhých dvou členů Lloyd-Georgovy vlády, kteří se původně stavěli proti podpoře sionismu. Obával se totiž německého tlaku na Turky, jenž by vedl k udělení záruky židovské autonomie v Osmanské říši. Židé by tak podporovali Centrální mocnosti a mj. by přestali nakupovat válečné dluhopisy Dohody přinášející peníze pro vedení války. Stejně tak by skončila i podpora Prozatímní vlády, což by vedlo k jejímu nahrazení bolševiky a uzavření separátního míru s Německem.¹¹⁵

¹⁰⁷ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 152-153; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 140.

¹⁰⁸ Encel a Thual, „Géopolitique d'Israël“, 70.

¹⁰⁹ Morris, „Righteous Victims“, 73.

¹¹⁰ Srov.: Brendon, „The Decline and Fall of the British Empire“, 319; Morris, „Righteous Victims“, 73; Encel a Thual, „Géopolitique d'Israël“, 70.

¹¹¹ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 113; Shlaim, „Israel and Palestine“, 9.

¹¹² Schneer, „The Balfour declaration“, 344-345.

¹¹³ Morris, „Righteous Victims“, 74-75.

¹¹⁴ Renton, „The Zionist Masquarade“, 46.

¹¹⁵ Schneer, „The Balfour declaration“, 343.

2.6 Podpora

Britský přístup k Arabům a Židům určovaly zájmy impéria v probíhající válce, avšak na podporu cílů těchto skupin působil také prostý souhlas politiků nebo úředníků Spojeného království s jejich nároky. Za války se někteří Britové postavili za Araby či Židy z vlastního přesvědčení, přičemž vliv na ně mohla mít nejen cílená agitace, ale i poznání problematiky. Do druhé kategorie lze zařadit například Marka Sykese, jenž se podle Bennyho Morrise Židů na počátku války bál, ale postupně se z něj stal zastánce sionistických myšlenek. Současně však podporoval i cíle Arabů v Osmanské říši a usiloval o zisk jejich nezávislosti na Turcích.¹¹⁶ Naopak názory premiéra Davida Lloyd-George nebo jeho ministra zahraničí Arthura Balfoura měly hlubší kořeny a válka je zásadně neovlivnila.

O faktorech ovlivňujících podporu Arabů nesouvisejících s válkou nebo zájmy impéria píše např. Benny Morris. Mimo jiné mluví o cílech Davida Lloyd-George, mezi něž patřilo i osvobození lidí žijících pod tureckou tyraníí. Nejednalo se tedy přímo o podporu arabského nacionalismu, ale spíše o humánní princip mířící za dosažením lepších životních podmínek nejen pro Araby, ale například i pro Armény a další skupiny v Osmanské říši.¹¹⁷

I v souvislosti se sionismem jsou z britských představitelů nejčastěji skloňována jména Marka Sykese a Davida Lloyd-George. Vedle nich je však třeba zmínit i Arthura Balfoura, jenž byl podobně jako Lloyd-George ovlivněn křesťanstvím a již dříve se zajímal o Palestinu. Jak uvádí Howard Sachar: „Tito lidé cítili hluboce historickou návaznost křesťanstva na Židy.“¹¹⁸ Illan Pappen dokonce připouští možnost, že „zbožní křesťané, jako britský premiér David Lloyd George, byli motivováni přáním usnadnit návrat Židů pro uspíšení druhého příchodu Mesiáše“.¹¹⁹ Vliv křesťanství na obyvatele Britských ostrovů vyzdvihuje také James Renton. Podle něj návrat Židů do Palestiny tvořil důležitou součást protestantství již od dob reformace. Vliv Bible se však neomezoval pouze na osoby, jejichž výchova byla úzce spjata s náboženstvím, mezi něž patřili právě premiér či ministr zahraničí. Křesťanství ovlivňovalo britskou kulturu, přičemž propojovalo Židy s Palestinou a zmiňovalo i téma jejich návratu do této země. Sionistické požadavky tedy pro britské politiky ani většinovou společnost nepředstavovaly nic neznámého

¹¹⁶ Morris, „Righteous Victims“, 68.

¹¹⁷ Morris, „Righteous Victims“, 68-71.

¹¹⁸ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 110-111; Krupp, „Sionismus a Stát Izrael“, 69.

¹¹⁹ Pappe, „A History of Modern Palestine“, 68.

a nepochopitelného.¹²⁰ V souvislosti s příčinami Balfourovy podpory sionismu D. K. Fieldhouse odkazuje i na výklad historika Davida Vitala, který mimo jiné hovoří o soucitu ministra s východoevropskými Židy.¹²¹

¹²⁰ Srov.: Renton, „The Zionist Masquarade“, 19-21; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 267.

¹²¹ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 144.

3 Dokumenty

3.1 *McMahonovy listy*

3.1.1 První jednání s Araby

O dění v Osmanské říši se Britové zajímali hlavně kvůli zajištění bezpečnosti Suezského průplavu. Konkrétně se tamní situací zabýval zejména vysoký komisař v Egyptě a jeho podřízení. Káhira chtěla rozšířit svoji moc do dalších oblastí, vyvarovat se povstání muslimů proti Evropanům v britských koloniích a poškodit Osmanskou říši zevnitř. Bývalý vysoký komisař a od roku 1914 ministr války lord Kitchener znal dobře situaci na Blízkém východě i cíle Spojeného království. Nijak ale nesympatizoval s Mladoturky ani s příznivci starého režimu. Jeho snahou bylo získat kontrolu nad chalífou a tím i nad islámem, čehož měl v plánu docílit dosazením probritsky smýšlející osoby na tento post. Spolupracovníci lorda Kitchenera z Káhiry mu připomněli, že už v minulosti byl v kontaktu s jedním vhodným kandidátem – s šarífem a emírem z Mekky Husajnem ibn Alím al-Hášimím (dále pouze Husajn).¹²²

Rod Hášimovců představoval jednu ze dvou rodin, které odvozovaly svoji linii od přímých potomků proroka Muhameda a pouze členové těchto klanů se mohli stát emíry nebo šarify z Mekky. Muž s těmito tituly spravoval Mekku a Medinu, svatá města pro muslimy, a proto stál druhý v hierarchii islámu hned za chalífou. Mekka současně představovala hlavní město Hedžázu, jež leží v západní části dnešní Saúdské Arábie. A právě touto osobou byl od roku 1908 Husajn. Mladoturci si jeho nástup kvůli přílišné konzervativnosti nepřáli a na uvolněné místo po Husajnově bratranci měl nastoupit strýc budoucího šarifa, který však při cestě do Mekky zemřel. Díky sultánovu obdivu a zřejmě i doporučení z britské strany nakonec tuto pozici získal právě Husajn. Jeho moc pak Turci výrazně neomezovali, zejména proto, aby si neznepřátelily arabské muslimy v Osmanské říši.¹²³

Kdy přesně se uskutečnilo první setkání mezi Husajnovým synem Abdulláhem jednajícím jménem svého otce a lordem Kitchenerem, není jisté, stalo se tak ale v letech 1912-1913. V roce 1914 se konaly další schůzky Abdulláha s lordem Kitchenerem a s Ronaldem Storrssem, jedním z britských představitelů v Káhiře. Tématem byla možná podpora Spojeného království Husajnovi v případě, kdyby se Mladoturci pokusili šarifa

¹²² Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 36; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 98.

¹²³ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 24-26; Morris, „Righteous Victims“, 67.

sesadit. Abdulláh tehdy nejspíš Storrsovi tvrdil, že za Husajnem a proti vládě Osmanské říše stojí další vládcí z Arabského poloostrova, což ale nebyla pravda.¹²⁴

Protože si lord Kitchener uvědomoval obtížnost Husajnova postavení, nařídil siru Milne Cheethamovi, svému nástupci na postu vysokého komisaře v Káhiře, aby řekl Storrsovi, že je potřeba vyslat posla k Abdulláhovi. Ten by zjistil, zda by se v případě vstupu Osmanské říše do války přiklonil Husajn na stranu Britů či nikoli. Husajn měl poslovi sdělit, že pokud mu Britové pomohou, nebude podporovat jejich nepřátele. V jiném případě se obrátí na toho, kdo by byl Husajnovi nejvíce ku prospěchu. Šarif tak podle Jonathana Schneera učinil první krok k povstání, přičemž prohlášením riskoval život svůj i svých synů. Jediným dokladem této zprávy je ale Storrsův překlad sdělení od posla. Jednání mezi Káhirou a Mekkou pokračovala, přičemž se obě skupiny snažily získat záruku podpory druhé strany. Husajn chtěl i příslib nezávislosti Arábie, který od Britů dostal. Nejasnosti však zůstávaly ohledně teritoriálního vymezení Arábie. Je také pravděpodobné, že Káhira interpretovala přislíbenou nezávislost jako konec vlivu Turků, ale předpokládala vlastní zásahy alespoň v některých případech. Podmínkou britské podpory bylo svržení vlády Turků v těchto oblastech Araby.¹²⁵

V této době také Herbert Kitchener zmínil možnost ustavení Husajna chalífou. Jonathan Schmeer to označuje za „falešný krok“, neboť ministr války nabízel více, než Britové mohli zaručit. Podotýká také, že pro ucházení se o post chalífy by šarifovi podpora křesťanské mocnosti nebyla příliš prospěšná.¹²⁶ Podle Davida Fromkina navíc Britové asi špatně rozuměli roli chalífy, jehož považovali pouze za duchovního, zjednodušeně za islámskou obdobu papeže. Husajn ale návrh chápal jako příslib vytvoření „obrovského království“, v jehož čele by stanul jako vládce islámu.¹²⁷ Z tohoto rozdílného pojetí, a zřejmě vzájemného nepochopení, mohou pramenit i uváděné snahy Husajna o uznání nezávislosti Arábie jako svého státu.

¹²⁴ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 98-101; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 52-53; Morris, „Righteous Victims“, 67; Schmeer, „The Balfour declaration“, 29-31; Marlowe, „Arab Nationalism and British Imperialism“, 19.

¹²⁵ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 102-103; Schmeer, „The Balfour declaration“, 36-39; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 53.

¹²⁶ Schmeer, „The Balfour declaration“, 40.

¹²⁷ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 103-105.

3.1.2 McMahon-Husajnova korespondence

Kvůli tureckému tlaku Husajn, navzdory dřívějšímu jednání o protitureckém povstání a podpoře arabské nezávislosti, v lednu 1915 sestavil vojsko pro Osmanskou říši. Vedl jej Husajnův nejstarší syn Ali ibn Husajn, který se později stal jeho nástupcem ve vedení Hedžázu i na postech šarifa a emíra Mekky. Aliho jednotky se přidaly k Turkům mířícím proti Britům u Suezského průplavu. Náhodou však zjistily, že se Turci chystají Husajna na konci války sesadit a zajistit si kontrolu Hedžázu, a proto se vrátily zpět na Arabský poloostrov.¹²⁸

Ke změně oproti předválečnému období došlo v Damašku, konkrétně mezi tamními nacionalisty. Zatímco dříve jejich cíl představovalo získání autonomie v Osmanské říši, nyní chtěli nezávislost. Tajné společnosti al-Fatat a al-Ahd založené krátce před válkou začaly plánovat protiturecké povstání, jež se mělo odehrávat hlavně v Sýrii. V březnu 1915 Husajnův syn Fajsal přicestoval do Damašku, kde se zástupci obou skupin jednal. Prosazoval svého otce jako vedoucího plánovaného povstání, i kdyby to mělo vést k posílení vlivu Londýna na Blízkém východě a informoval ostatní o dřívějších rozhovorech s Brity. Syřané ale kvůli stavu války předpokládali výhru Centrálních mocností, a proto se nechtěli spojovat s nepřáteli Německa a jeho spojenců. Podle Davida Fromkina také upřednostňovali nadvládu tureckých muslimů nad britskými křesťany. Husajnovi proto doporučovali získat garance nezávislosti od Spojeného království, jež by pak využili k dosažení podobných záruk od vlády Osmanské říše. Z Damašku Fajsal odjel do Konstantinopole, kde ubezpečoval sultána o své poslušnosti a loajalitě k němu.¹²⁹

V květnu se vrátil do Damašku, aby pokračoval v jednání s al-Fatat a al-Ahd. Mezitím se ale Džemal Paša, mj. správce Sýrie, dozvěděl o plánech nacionalistů a zasáhl proti nim. Členy tajných společností byli hlavně vojáci a důstojníci osmanské armády, a tak jednotky z Damašku poslal bojovat na poloostrov Gallipoli proti Britům. V celé oblasti pak nastolil tvrdý režim zaměřený proti arabskému nacionalismu i sionismu. Kvůli změně situace museli zbylí členové skupin s Fajsalem upravit své plány. V hlavní roli měl nyní být Husajn, k němuž by se Syřané posléze přidali, pokud by získal britskou podporu arabské nezávislosti.¹³⁰ Al-Fatat a al-Ahd proto připravily soubor požadavků, jež měl

¹²⁸ Schneer, „The Balfour declaration“, 49-50.

¹²⁹ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 50, 53; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 175; Krämer, „A History of Palestine“, 126-127.

¹³⁰ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 175; Muzikář, „Palestinská otázka“, 53; Morris, „Righteous Victims“, 83.

Husajn Britům předložit a na jejich základě dále vyjednávat. Tento dokument, který Jonathan Schneer považuje za „zakládací listinu“ arabského povstání, se nazývá Damašský protokol.¹³¹ Tyto požadavky tvořily hlavní část dopisu, který Husajn v létě 1915 poslal do Káhiry a v němž se zdálo, že mluví jménem celého arabského národa. Britům dával třicetidenní ultimátum na podání odpovědi, přičemž po uplynutí této lhůty si dle dopisu Arabové „vyhrazují úplnou svobodu jednání“ a Husajnova rodina už nebude dále vázána dřívějšími dohodami se Spojeným královstvím.¹³² Jednalo se o počátek tzv. McMahon-Husajnovy korespondence.

Do léta roku 1915 došlo i ke změnám v Káhiře. Sir Milne Cheetham po lordu Kitchenerovi dočasně zastával úřad vysokého komisaře, než dorazila jeho dlouhodobá náhrada. Tou se od počátku roku 1915 stal sir Henry McMahon, který předtím působil v Britské Indii. Jak již bylo řečeno, zájmy Britů v Indii a Egyptě se rozcházely, a proto se nového vysokého komisaře skupina v Káhiře snažila co nejdříve získat pro své cíle, což se jí podařilo.¹³³ Byl to tedy McMahon, kdo reagoval na požadavky Husajna ohledně arabské nezávislosti, ekonomické i diplomatické spolupráce a teritoriálního vymezení nového arabského státu.¹³⁴ Ve svém dopise z konce srpna 1915 potvrdil podmínky dříve dohodnuté Husajnovým zástupcem s lordem Kitchenerem. Řešení otázky hranic ale označuje za předčasné a ztrátu času v době války, zatímco Turkové stále drží většinu země.¹³⁵ Podle Davida Fromkina Káhira nebrala požadavky vážně, Jonathan Schneer tvrdí, že „z britského pohledu byly příliš rozsáhlé“.¹³⁶

Na počátku září přišla Husajnova odpověď, v níž šarif zdůrazňoval význam vymezení hranic arabského státu. Zmínil také, že se nejedná o zájmy jedné osoby, ale že: „naši lidé vnímají trvání svého nového návrhu jako podmíněného alespoň těmito hranicemi a jejich slovo je v tomto jednotné“.¹³⁷ D. K. Fieldhouse také dodává, že Husajn „dokonce vyhrožoval arabskou činností proti Britům, pokud by nebylo navrženo nic přijatelného“.¹³⁸

¹³¹ Schneer, „The Balfour declaration“, 54.

¹³² „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 1, Internetová databáze dokumentů neziskové organizace American-Israeli Cooperative Enterprise (Jewish Virtual Library), <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/hussmac1.html> (staženo 8. května 2014).

¹³³ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 54-56; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 23.

¹³⁴ „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 1.

¹³⁵ Ibid., Letter No. 2.

¹³⁶ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 59; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 175.

¹³⁷ „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 3.

¹³⁸ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 54.

Rozsah arabského státu ale zasahoval i na místa, o něž mělo zájem i Spojené království.¹³⁹ Podle Jonathana Schneera se tak Britové a Arabové „dostali do zdánlivě slepé uličky. Záležitost mohla zůstat v tomto stavu, protože pokud by Britové nepřijali hranice vyžadované Husajnem, mohl by on odmítnout zahájení povstání, které si přáli Britové.“¹⁴⁰

V září 1915 však do Káhiry nedorazil pouze druhý Husajnův dopis, ale také mladý poručík osmanské armády Mohamed Šaríf al-Faruqi, který vystupoval jako by byl mluvčím tajné společnosti al-Ahd. Sir Gilbert Clayton stojící v čele britské výzvědné služby v Káhiře al-Faruqimu uvěřil a Britové jeho tvrzení dále neprověřovali. Ve skutečnosti však al-Faruqi jménem společnosti ani nikoho jiného nejednal a důvěru Britů si získal díky svým informacím. Byl členem jedné ze syrských tajných společností a nacházel se v Damašku v době první Fajsalovy návštěvy. Poté jej odtud spolu s většinou tamních vojáků Džemal Paša poslal bojovat proti Britům ke Gallipoli. Navzdory tomu se k němu dostaly zprávy o dalších diskusích Fajsala s tajnými společnostmi. Věděl také o vydání Damašského protokolu i o korespondenci Husajna s Brity. Jak již bylo řečeno, do Káhiry dorazil takřka současně s Husajnovým dopisem a zastával obdobné cíle jako šaríf z Mekky. Tato skutečnost přesvědčila Brity o důvěryhodnosti al-Faruqiho a v jejich očích potvrzovala výroky Husajna o širokém nacionalistickém hnutí Arabů. Ve skutečnosti už ale možnost povstání Arabů v Sýrii kvůli zásahu Džemala Paši zanikla a Husajn o existenci tohoto muže nevěděl. Al-Faruqiho požadavky vycházely z Damašského protokolu, avšak byl ochoten udělat dílčí ústupky. Brity ale upozorňoval na údajné německé i turecké sliby Arabům, a Káhiru proto vybízel k zaslání odpovědi Husajnovi v co nejkratším možném čase, přičemž určil i několikátýdenní ultimátum, po jehož uplynutí by se Arabové přidali na stranu Němců a Turků.¹⁴¹

Vliv na McMahonovu odpověď tak měla i obava z arabské podpory Centrálních mocností, a to v době kdy se Londýn dozvěděl o příklonu Bulharska k Německu, což mu mimo jiné usnadnilo pozemní přístupu do Konstantinopole. Současně se Britům vojensky nedařilo v Mezopotámii a u Gallipoli.¹⁴² Proto dále vzrostl zájem o povstání Arabů a ministr zahraničí sir Edward Grey 20. října 1915 dal McMahonovi volnost ohledně jednání s Husajnem, pokud budou zachovány zájmy Francie a Spojeného království

¹³⁹ Součástí arabského státu měly být mimo jiné i Palestina a Mezopotámie, tedy území mezi Středozemním mořem a Perským zálivem.

¹⁴⁰ Schneer, „The Balfour declaration“, 60.

¹⁴¹ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 54-55; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 177; Marlowe, „Arab Nationalism and British Imperialism“, 20-21.

¹⁴² Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 62-63; Muzikář, „Palestinská otázka“, 56.

v Mezopotámii.¹⁴³ O čtyři dny později vysoký komisař v Káhiře odeslal do Mekky svoji odpověď. V ní se nejprve vyjádřil k otázce hranic, přičemž navrhl úpravu oproti Husajnovu návrhu (vycházejícímu z Damašského protokolu) tak, aby území Sýrie ležící na západ od damašského, homského, hamského a aleppského distriktu netvořila součást arabského státu. „Zvláštní administrativní opatření“ měla být zavedena v Basře a Bagdádu kvůli tamním britským zájmům a pro zabránění nepřátelské agrese.¹⁴⁴

Na počátku listopadu Husajn odeslal dopis, v němž měl výhrady proti McMahonovým návrhům na úpravu arabských požadavků ohledně území. Věnoval se i možnostem začátku bojů proti Turkům a účasti Spojeného království na nich.¹⁴⁵ V odpovědi ze 14. prosince 1915 McMahon zmínil potenciální teritoriální zájmy Francouzů a tvrdil, že tato „otázka bude vyžadovat pečlivé zvážení“ a další jednání.¹⁴⁶ Husajna také ujistil o pomoci arabskému království v případě potřeby, ale kladl důraz na nutnost nejprve sjednotit všechny Arabů, na což se měl Husajn hlavně soustředit. Dále mluvil i o britských zájmech v Bagdádu a jejich obraně.¹⁴⁷

Husajnova odpověď z 1. ledna 1916 zmiňuje působení al-Faruqiho v Káhiře, jež má dokládat: „že celý náš dosavadní postup nebyl spojen s osobními zájmy [...], ale že vše bylo výsledkem rozhodnutí a přání našich lidí a že my jsme pouze prostředníky a vykonavateli těchto rozhodnutí a tužeb“.¹⁴⁸ Věnuje se i problematice francouzských zájmů v Sýrii, přičemž se rozhodl do konce války vyjít Francii vstříc pro nenarušení spojení mezi ní a Spojeným královstvím.¹⁴⁹ Podle Jonathana Schneera již pro šarífa nebyla otázka hranic natolik zásadní jako před několika měsíci, neboť se jeho vztahy s Turky zhoršovaly a povstání se pro něj jevílo jako nejlepší východisko. Proto chtěl mít Brity na své straně.¹⁵⁰ Na konci ledna 1916 McMahon vyjádřil spokojení se stávajícími dohodami a s postojem Husajna ke zmíněné části Sýrie a její role pro spojení Britů a Francouzů.¹⁵¹

Poslední Husajnov dopis v této sérii je datován k 18. únoru 1916 a šarif v něm píše o vyslání jednoho ze svých synů do Sýrie, kde čeká na příchod arabských vojáků zejména

¹⁴³ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 50, 55; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 189.

¹⁴⁴ Srov.: „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 4; Shlaim, „Israel and Palestine“, 3; Marlowe, „Arab Nationalism and British Imperialism“, 20-21.

¹⁴⁵ „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 5.

¹⁴⁶ Ibid., Letter No. 6.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid., Letter No. 7.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Schneer, „The Balfour declaration“, 73.

¹⁵¹ „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 8.

z okolních oblastí, kterých by dle jeho předpokladů mělo dorazit nejméně sto tisíc. Tito muži by pak mohli začít arabské povstání a další vojenské aktivity by vedl nejstarší syn Ali. Husajn také žádal o finanční a zásobovací podporu Britů.¹⁵² V posledním dopise Henry McMahon nejdříve vyjádřil potěšení nad arabskými plány a mimo jiné se věnoval i tématům spojeným s pomocí Spojeného království Arabům a jejich povstání.¹⁵³

Na počátku června 1916 Husajnovi synové Ali a Fajsal vyhlásili nezávislost Arábie a s patnácti sty muži vyrazili k Medině držené Turky. Zde se k nim přidali příslušníci kmenů, s nimiž už dříve jednal Ali.¹⁵⁴

3.1.3 Problémy

Navzdory tomu, že je znění McMahon-Husajnovy korespondence známé, napanuje jednotný názor na její interpretaci. Zejména pak ohledně obsahu druhého dopisu Henryho McMahona, z 24. října 1915, obsahujícího pasáž:

„Dva okresy Mersina a Alexandretta a části Sýrie ležící na západ od okresů Damašek, Homs, Hama a Halab nemohou být označeny za čistě arabské a měly by být vyloučeny z požadovaných hranic.“¹⁵⁵

Problematickou část tvoří vymezení zmiňovaných oblastí. Anglická verze textu hovoří o okresech (dále budu po vzoru originálu dokumentu používat tvarů slova „distrikt“), které ale Osmanská říše neznala jako správní jednotky. V překladu dopisu pro Husajna Britové na tomto místě použili pojem „wilāyāt“, množného čísla od slova „vilayet“. Tento výraz může v turečtině označovat jak „provincii“, tak „okolí“. Města Homs a Hama ale nikdy nebyla centry takto označovaných provincií a tvořila součást syrského (damašského) vilayetu, vedle něhož také existoval vilayet řízený z Aleppa (Halab). V tomto kontextu tedy není zřejmé, zda se v dopise hovoří o „provinciích“ nebo pouze o „okolí“ měst. Není ani jasné, zda Britové věděli o různých

¹⁵² Ibid., Letter No. 9.

¹⁵³ Ibid., Letter No. 10.

¹⁵⁴ Srov.: Schmeer, „The Balfour declaration“, 99; Morris, „Righteous Victims“, 76.

¹⁵⁵ „Palestinská otázka v dokumentech“, 207.

Namísto jména „Hama“ se také používá „Hamá“ a město Halab se rovněž označuje jako Aleppo.

Originální text zní: „The two districts of Mersina and Alexandretta and portions of Syria lying to the west of the districts of Damascus, Homs, Hama and Aleppo cannot be said to be purely Arab, and should be excluded from the limits demanded.“ Viz: „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 4.

možnostech výkladu slova „wilāyāt“. Podle Jonathana Schneera mohla na podobu překladu do arabštiny působit jak neznalost překladatelů, tak spěch, v jakém pracovali.¹⁵⁶

Rozdíl v interpretacích dopisu v arabštině je však zásadní pro pozici Palestiny. Ani jedno ze zmíněných měst neleželo v Palestině, ale provincie řízená z Damašku sahala až k Akabskému zálivu. Pokud by tedy bylo platné pojetí vilayetu jakožto „provincie“, ležela by část Palestiny na západ od damašské provincie, a tím pádem by netvořila součást arabského státu.¹⁵⁷ Zatímco pokud toto slovo mělo znamenat „okolí“ a západní hranice Husajnovi přislíbeného státu se měla odvíjet přímo od těchto měst, bylo by otázkou, jak s Palestinou naložit, protože by se nabízely dvě možnosti, jak vymezení pojmut. První variantu by představovalo vedení linie spojující všechna čtyři města a její prodloužení dále na jih skrze Palestinu, což by opět oddělilo její západní část od Arabům přislíbeného území. Druhé pojetí zdůrazňuje, že Palestinu ani v jednom z deseti dopisů Husajn ani McMahon nezmínili, a proto ji ani nevyloučili z plánovaného arabského státu. Tento názor zastávají např. odborníci vedení Josefem Muzikářem a George Antonius, historik žijící na počátku 20. století, v interpretaci D. K. Fieldhouse. Britský historik Elie Kedourie zaměřující se na Blízký východ však podle Fieldhouse tvrdí, že Palestina součástí arabského státu být neměla.¹⁵⁸ Jak je ale zmíněno v předchozích kapitolách, Palestina v této době tvořila nevýznamnou součást Sýrie a nebyla spravována jako jeden celek. Proto si myslím, že pokud se v dopisech hovořilo o Sýrii bez dalších poznámek, mluvilo se o celé tehdejší Sýrii a nikoli o její podobě z doby po rozpadu Osmanské říše.

Zmínka o distriktech Damašek, Homs, Hamá a Aleppo se nejprve objevila v McMahonově sdělení Londýnu, v němž mluvil o jednání s Mohamedem Šarífem al-Faruqim, přičemž vycházel ze zprávy od Gilberta Claytona. Právě při rozhovorech s al-Faruqim se prvně mluvilo o distriktech. Podle Davida Fromkina je ale otázkou, o čí myšlenku se jednalo, protože záznamy ani přepisy těchto jednání neexistují. Al-Faruqi totiž uměl jen trochu anglicky, a proto není jasné, jak dobře si s ním Britové během diskusí rozuměli, zda nedošlo k dezinterpretaci, kdo tento pojem skutečně použil jako první a co měl znamenat. Nicméně Henry McMahon zřejmě tato slova z Claytonovy zprávy pouze přejal a začlenil je do svého dopisu Husajnovi.¹⁵⁹ Domnívám se, že tomuto výkladu

¹⁵⁶ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 65-67; Muzikář, „Palestinská otázka“, 57.

¹⁵⁷ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 67; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 179; Krämer, „A History of Palestine“, 146.

¹⁵⁸ Srov.: Muzikář, „Palestinská otázka“, 56; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 23, 57.

¹⁵⁹ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 176-179.

nasvědčuje i skutečnost, že v anglické verzi stejného dopisu jen o několik odstavců níže McMahon používá slovo „vilayets“, když zmiňuje Bagdád a Basru.¹⁶⁰

Britové chtěli získat arabskou podporu, a proto s nimi jednali a dávali jim své záruky. Jejich snahu o splnění slibů ale zpochybňují například Benny Morris či David Fromkin. Morris zdůrazňuje podmínění britské podpory povstáním Arabů. Londýn ale podle něj v povstání příliš nevěřil a nedůvěřoval Husajnovi ani skupině, kterou měl zastupovat. „Pocit ve Whitehallu byl, že Británie vyměnila relativně prázdné sliby za relativně prázdné ujištění od Husajna, jehož arabské kohorty byly nevýznamné a jehož stoupenci v Sýrii a Mezopotámii byli zanedbatelní.“¹⁶¹ Podobně i Fromkin hovoří o úvahách ministerstva zahraničí, podle něhož by předpokládané nedodržení dohody Araby vedlo i ke zrušení závazků Spojeného království. Z tohoto důvodu „ministr zahraničí, sir Edward Grey, neviděl nic špatného v umožnění Kitchenerovi a jeho poručíkům slíbit cokoli co chtěli v zájmu podnícení Arabů k přeběhnutí“, a proto se Britové měli tvářit, že souhlasí s Husajnovými podmínkami, přičemž mu ale dávali jen záruky v „nesmyslném jazyce“.¹⁶² Londýn také nepředpokládal možnost samostatného fungování arabského státu. Britové počítali s jeho nezávislostí na Turcích, ale zamýšleli, že při řešení důležitých záležitosti by se Husajn obrátil na Brity a řídil se jejich radou. Káhira také měla své vlastní zájmy a chtěla rozšířit oblast pod svojí mocí i na území formálně spravované Husajnem.¹⁶³

Vlastní cíl sledoval i Henry McMahon. Nemínil převzít osobní zodpovědnost za závazky Spojeného království vůči Husajnovi a Arabům, a proto se snažil používat nejasných vyjádření. McMahon musel reflektovat překrývající se zájmy Mekky a Londýna s Paříží, přičemž si nemohl dovolit nespokojenost ani jedné ze stran. Kitchener na něj vyvíjel tlak, aby neztratil možné spojení s Husajnem, ale McMahon současně nemohl šarifovi vyhovět kvůli územním zájmům Spojeného království a Francie. Na rozdíl od vlády na Britských ostrovech totiž počítal s možností vzniku arabského povstání a povinnosti Britů dostát svým slibům.¹⁶⁴ V dopise místokráli Britské Indie lordu Charlesi Hardingeovi, který nesouhlasil s britskými závazky k Arabům, zdůraznil potřebu použití přesvědčivých slov při jednání, ale i vyhnutí se přesnému určení podmínek. Podle Jonathana Schneera se tak zdá, že McMahonovým záměrem mohlo být oklamání

¹⁶⁰ „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 4.

¹⁶¹ Morris, „Righteous Victims“, 70.

¹⁶² Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 185-186.

¹⁶³ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 57; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 183, 193; Schneer, „The Balfour declaration“, 39.

¹⁶⁴ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 182-186; Morris, „Righteous Victims“, 69.

Mekky.¹⁶⁵ Gilbert Clayton pak dle Davida Fromkina měl vyjádřit spokojenost nad úspěchem McMahona v odložení řešení otázky hranic arabského státu a „ve vyhnutí se jakémukoli smysluplnému závazku“.¹⁶⁶ I ve zprávě pro lídry britských výzvědných služeb, armády a politiky bylo řečeno, že Britové vyjádřili podporu arabské nezávislosti, ale neučinili závazky ohledně způsobu vlády nebo přesného vymezení hranic tohoto státu.¹⁶⁷

Pokud se zaměříme na jednání Arabů, tak i zde nalezneme nepřesné či záměrně zavádějící informace. A to i v případě, že ponecháme stranou jednání Mohameda al-Faruqiho a budeme brát v potaz pouze tvrzení Husajna. Z jeho dopisů se zdálo, že stojí v čele hnutí zahrnujícího většinu Arabů v Osmanské říši a sám také zdůrazňoval, že jím uváděné požadavky pochází od arabského lidu. Mluvil rovněž o vojenské síle, kterou ale neměl k dispozici.¹⁶⁸ David Fromkin také dodává, že Husajnovou snahou bylo zůstat neutrální a získávat úplatky od obou stran za příslib podpory. Zjištění o plánech na jeho sesazení Turky přivedlo Mekku k jednání s Brity a McMahan-Husajnově korespondenci. Ale až vyslání tureckých jednotek do Hedžázu, o němž se Husajn dozvěděl v dubnu 1916, vedlo k urychlení vojenských příprav na arabské povstání a nakonec k jeho vyhlášení v červnu 1916.¹⁶⁹

Poslední otázkou je, zda Arabové splnili podmínky dohody s Brity či nikoli. Jonathan Schneer představuje pohled sionistů, podle něhož britské sliby závisely na úspěšném arabském povstání bez cizí pomoci. Arabové ale potřebovali pomoc, a proto závazky Londýna ztratily platnost. Jak již bylo zmíněno, tento názor zastávali i tehdejší úředníci v Londýně.¹⁷⁰

Povstání začalo v červnu 1916, ale už po třech týdnech ministerstvo války konstatovalo, že arabský svět Husajna nenásleduje.¹⁷¹ Za šarifa bojovalo jen několik tisíc stoupenců a ke všeobecnému povstání Arabů nedošlo.¹⁷² Husajn přitom mluvil o více než stu tisících mužů, kteří se měli přidat k Fajsalovi a Abdulláhovi.¹⁷³ Takové velikosti ale

¹⁶⁵ Schneer, „The Balfour declaration“, 69.

¹⁶⁶ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 185.

¹⁶⁷ Ibid., 184.

¹⁶⁸ Srov.: „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 1, Letter No. 3, Letter No. 5., Letter No. 7, Letter No. 9.; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 186.

¹⁶⁹ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 218-219.

¹⁷⁰ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 67; Morris, „Righteous Victims“, 70.

¹⁷¹ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 223.

¹⁷² Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 43; Morris, „Righteous Victims“, 76.

¹⁷³ „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 9.

jejich vojsko nikdy nedosáhlo a na pomoc povstání nepřicházely ani arabské jednotky z osmanské armády, jejichž účast Husajn očekával, a které tvořily třetinu vojska řízeného Turky.¹⁷⁴ Podle Fromkina nebyla patrná arabská podpora povstání v žádné z oblastí mimo Hedžáz, kde vládnul šarif. Illan Pappé proto nepřisuzuje arabským bojovým aktivitám zásadní význam ve válce. Schneer uvádí i názor T. E. Lawrence, který tvrdil, že celé Husajnovo vojsko by dokázala porazit jediná turecká rota, tedy asi dvě stě mužů.¹⁷⁵ Avšak arabské jednotky nevedly frontové útoky, ale využívaly guerillového způsobu boje, přičemž Niall Ferguson zdůrazňuje přínos jejich akcí v okolí hedžázké železnice mezi městy Medina a Akaba.¹⁷⁶ Přestože Arabové sami Turky neporazili, tak svým povstáním nutili Osmanskou říši přesunout část jednotek ze stávajících bojišť, a tím je oslabili. Pomohli tak válečnému úsilí dohodových mocností proti Osmanské říši, třebaže ne v takové míře, jakou Britové na základě dřívějších jednání předpokládali.¹⁷⁷

Britové si povstání přáli, a proto Araby podporovali především dodávkami zásob, zbraní a munice. Na organizaci i samotných akcích Husajního mužů se podílel také britský arabista Thomas Edward Lawrence, který se účastí na povstání proslavil. O zásadním významu pomoci Spojeného království mluví například Piers Brendon či D. K. Fieldhouse.¹⁷⁸ V prosinci 1916 David Lloyd-George uvažoval o britské ofenzívě ze Sinajského poloostrova na sever, jež měla povzbudit další Araby k účasti na povstání.¹⁷⁹ Na konci října 1917 velení britských jednotek v oblasti převzal generál Allenby, a poté zahájil tažení. Ještě v říjnu jeho vojáci dobyli Gazu a v prosinci vstoupili do Jeruzaléma, kde zřídili centrum vojenské správy obsazených oblastí. Ve stejné době Husajnovi muži bojovali s Turky v dnešní Sýrii.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 219; Morris, „Righteous Victims“, 76.

¹⁷⁵ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 219; Pappé, „A History of Modern Palestine“, 69; Schneer, „The Balfour declaration“, 179.

¹⁷⁶ Ferguson, „Britské impérium“, 331.

¹⁷⁷ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 40; Schneer, „The Balfour declaration“, 97; Muzikář, „Palestinská otázka“, 57.

¹⁷⁸ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 57; Brendon, „The Decline and Fall of the British Empire“, 317.

¹⁷⁹ Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 142.

¹⁸⁰ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 328-332; Krupp, „Sionismus a Stát Izrael“, 71; Ferguson, „Britské impérium“, 331.

3.2 Sykes-Picotova dohoda

O budoucnosti Blízkého východu Britové nejednali pouze s Araby, ale také se svými spojenci Francií a s Ruskem. Podnět tomu dal ruský zájem o části Osmanské říše. Na počátku roku 1915 carovi vojáci bojovali s Osmanskou říší na Kavkaze, a aby Rusko zmenšilo tlak na vlastní jednotky, požádalo své spojence o útok na Dardanely.¹⁸¹ V této době také ruští diplomaté představili cíle své země týkající se územních zisků na úkor Osmanské říše. Plánovali připojit Dardanely a Konstantinopol, protože chtěli získat nezamrzající přístav a přístup ke Středozemnímu moři. Jelikož si Londýn i Paříž přály udržet Moskvu ve válce, souhlasily s jejími požadavky. V obou vládách se pak začaly utvářet představy o vlastních územních ambicích na Blízkém východě.¹⁸² Britské zájmy definovala za tímto účelem založená De Bunsenova komise.

Jednání Spojeného království a Francie o naložení s celou oblastí po konci války začala kvůli požadavkům Husajna vyjádřeným v dopisech směřujících do Káhiry.¹⁸³ Obdobně jako u McMahon-Husajnovy korespondence měla i na tyto diskuse vliv tvrzení Mohameda Šarífa al-Faruqího.¹⁸⁴ Poté co Edward Grey vydal souhlas s pokračováním korespondence mezi Káhirou a Mekkou i jejími podmínkami, obrátil se na Paříž. Žádal o vyslání zástupce Francie do Londýna, aby si státy navzájem vyjasnily své zájmy.¹⁸⁵ Pro Brity bylo také důležité zjistit, o kterých oblastech může nebo musí McMahon s Husajnem jednat.¹⁸⁶ Francie vyslala Françoise Georges-Picota, který 23. listopadu 1915 zahájil jednání s britským diplomatem Arthurem Nicolsonem. Ta se ale brzy dostala do slepé uličky a byla přerušena. V prosinci 1915 pak Nicolsona nahradil Mark Sykes, pro něhož jednání s Francií představovalo první diplomatický úkol. Georges-Picot se mezitím vrátil do Francie, kde věc projednal s vládou. Poté opět přicestoval do Londýna a tentokrát byl už ochotnější ke kompromisům. Rozhovory tak znovu pokračovaly.¹⁸⁷

Sykes s Picotem ve své dohodě rozdělili Osmanskou říši na mnoho částí. Britové měli získat přímou kontrolu nad tzv. červenou zónou, zahrnující dnešní střední a jižní Irák

¹⁸¹ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 48.

¹⁸² Schneer, „The Balfour declaration“, 42, 76.

¹⁸³ „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 1, Letter No. 3.

¹⁸⁴ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 189.

¹⁸⁵ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 50.

¹⁸⁶ Srov.: „The Hussein-McMahon Correspondence“, Letter No. 6; Morris, „Righteous Victims“, 69-70.

¹⁸⁷ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 78-79; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 189; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 50.

s významnými městy Basra a Bagdád. Ovládali by také přístavy Haifa a Acre na pobřeží Středozemního moře i s jejich okolím.¹⁸⁸ Většina země by byla rozdělena na sféry vlivu Paříže a Londýna. Britská oblast označovaná jako zóna B by vedla od Perského zálivu k Palestině, přičemž její severní hranice by procházela severem dnešního Iráku nedaleko města Kirkuk a od místa, kde by protínala řeku Eufrat, se měla velmi podobat dnešní syrsko-irácké a syrsko-jordánské hranici. Sféra vlivu Londýna by tak zahrnovala hlavně části dnešního Iráku, Kuvajtu a Jordánska.¹⁸⁹ Území francouzského vlivu označovaná jako zóna A, by ležela na sever od zóny B. Ze západu a severu pak měla být částečně ohraničena „modrým“ územím pod přímým vlivem Paříže.¹⁹⁰ „Hnědá“ oblast, zahrnující většinu pozdějšího palestinského mandátu, by byla pod mezinárodní správou, jejíž podoba závisela na dalších jednáních Francie, Spojeného království, Ruska a Mekky.¹⁹¹ Důvodem byly zájmy všech těchto stran, vycházející zejména z významu Palestiny pro abrahámovská náboženství.¹⁹² Dohoda také obsahovala pasáže týkající se podmínek obchodu v jednotlivých oblastech, zpravidla bránící obchodním bariérám.¹⁹³ Dále se zde řešila i otázka dostavby železnic či způsobu dalšího jednání s Araby.¹⁹⁴

Mark Sykes se při vyjednávání snažil splnit zájmy lorda Kitchenera a udržet Rusko co nejdál od Suezského průplavu. Místa pod vládou nebo vlivem Francie tak měla sloužit jako nárazníkové pásmo mezi britskými a ruskými územími. Současně udržel obě velmoci daleko od Suezského průplavu a cesty do Indie. Stejně tak chtěl vyhovět Mekce, a proto města Damašek, Homs, Hamá a Aleppo nepatřila k oblasti pod přímou kontrolou jednoho ze států a na území východně od nich, s výjimkou „červené“ oblasti, mohl vzniknout arabský stát.¹⁹⁵ Znění dohody Sykes s Picotem dokončili v lednu 1916. Již 3. ledna 1916 měl Picot vyzývat francouzskou vládu k urychlenému podepsání textu. Předpokládal, že si Britové rozmyslí své přísliby Francii, jež vycházely ze snahy o zisk možnosti volně vyjednávat s Mekkou. Aby mohl Londýn udělat ústupky Arabům, musel nejprve přistoupit ke kompromisu s Francouzi, aby i oni s ústupky souhlasili. Pokud by tedy Britové přišli o naději ohledně pomoci Arabů, ztratili by i Francouzi. Vlády schválily dohodu v únoru

¹⁸⁸ Srov.: *Sykes-Picot agreement: Two, Four*; 16. 5. 1916; United Nations Information System on the Question of Palestine, <http://unispal.un.org>; Muzikář, „Palestinská otázka“, 58.

¹⁸⁹ „Sykes-Picot agreement“, Map of Eastern Turkey in Asia, Syria and Western Persia.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Ibid., Three, Map of Eastern Turkey in Asia, Syria and Western Persia.

¹⁹² Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 107; Encel a Thual, „Géopolitique d'Israël“, 70.

¹⁹³ „Sykes-Picot agreement“, Five, Eight.

¹⁹⁴ Ibid., Six, Seven, Eleven.

¹⁹⁵ Srov.: „Sykes-Picot agreement“, One, Map of Eastern Turkey in Asia, Syria and Western Persia; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 191-195.

1916. Na konci dubna se pak Paříž domluvila na sférách zájmu s Moskvou. V polovině května byla po menších úpravách dohoda ratifikována Francií, Spojeným královstvím a Ruskem. Sykes-Picotova dohoda měla nabýt platnosti pouze v případě, že Arabové vyhlásí povstání. Později se přidaly i další země a byly tak reflektovány i jejich zájmy.¹⁹⁶

V listopadu 1917 ale došlo k převratu v Rusku, při němž bolševici odstranili Prozatímní vládu a chopili se moci. Díky situaci po revoluci už Britové nepotřebovali francouzskou nárazníkovou zónu mezi svými državami a Ruskem, a tak pro ně Sykes-Picotova dohoda ztratila smysl.¹⁹⁷

3.3 Balfourova deklarace

3.3.1 Jednání do roku 1916

Jednání Spojeného království se Židy probíhala odlišně než s Araby. Představitelé Káhiry buď diskutovali se zástupci Husajna, často jeho syny, nebo s ním udržovali kontakt prostřednictvím korespondence. Vždy se ale jednalo o spojení mezi Káhirou a Mekkou, jež pro Brity reprezentovala arabský svět. Podobný systém ale nelze hledat v případě rozhovorů se Židy, případně sionisty. Své představy často prezentovali jednotlivci bez velké skupiny podporovatelů, a to nezávisle na sobě. Ne vždy se také jednalo o formální schůzky, a vliv tak měla i setkání při společenských událostech.

Důvody, proč se Židé obrátili na Londýn, vycházely ze sionismu a zájmu o britskou podporu při dosažení jeho cílů. Mimo to ale působila i situace v Palestině samé, kterou ovládal Džemal Paša, jenž se v únoru 1915 vrátil z neúspěšného tažení proti Britům u Suezského průplavu. Poté se snažil vykořenit arabský nacionalismus a podobně se stavěl i k sionismu. Jeho vláda vedla k obchodnímu uzavření země a tím i k problémům s exportem a importem zboží. Témata spojená se Židy dostal na starost Beh-ad-Dín, který mimo jiné již na konci roku 1914 vyhnal šest tisíc ruských Židů z města Jaffa, jemuž velel. Podle Michaela Kruppa byly tisíce Židů bez osmanského občanství odsunuty do Egypta. V těchto podmínkách se proto někteří Židé obrátili s žádostí o pomoc na dohodové mocnosti.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 51; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 192-193, 197.

¹⁹⁷ Srov.: Fieldhouse, „Western Imperialism“, 41, 58; Schneer, „The Balfour declaration“, 86.

¹⁹⁸ Srov.: Krupp, „Sionismus a Stát Izrael“, 67; Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 101-102; Morris, „Righteous Victims“, 85; Gilbert, „Israel“, 30.

Ještě před válkou se na Brity obrátil sionista z polské části Ruska Nahum Sokolow, ale podporu nezískal.¹⁹⁹ Členem Asquithovy vlády byl mj. Herbert Samuel, Žid a jeden z čelních představitelů Liberal Party, který se zajímal o zahraniční politiku a snažil se prosadit podporu prosionistické politiky. Na počátku roku 1915 představil memorandum obsahující dva hlavní argumenty: strategický význam Palestiny a možnost získat vliv Židů na stranu Spojeného království a dohodových mocností. Lord Kitchener se ale postavil proti tomuto plánu, protože Palestina z jeho pohledu měla jen malý strategický význam. Kvůli Kitchenerovi kabinet Samuelův návrh odmítl.²⁰⁰

Britskou podporu se pak snažili získat další čtyři Židé, přičemž každý jednal samostatně. Podle Jamese Rentona mělo jejich působení zásadní význam při britském rozhodování a posléze i na vznik Balfourovy deklaráce. Prvním z nich byl mladý americký sionista Horace Kallen, jehož cíl představovalo vytvoření britského protektorátu nad Palestinou ve prospěch sionistů, kteří by působili jako protiváha proněmeckých tendencí amerických Židů. Jeho memorandum z 1. listopadu 1915 se dostalo na ministerstvo zahraničí, ale bezprostředně svůj záměr nesplnilo. O americké Židy a jejich podporu Německa se opíral i Lucien Wolf ze Spojeného království. Podobně jako Kallen představil zájem sionistů o britskou kontrolu Palestiny. Také ruský novinář Vladimir Žabotinský zdůrazňoval problém Židů v USA a žádal vytvoření Židovské legie sloužící na Blízkém východě, jež by, namísto slibů o Palestině, byla symbolem podpory sionismu dohodovými mocnostmi. Také tento návrh britská vláda odmítl. Posledním ze čtveřice byl Edgar Suares působící v Egyptě, který tvrdil, že je schopen získat na svou stranu americké Židy během několika měsíců, přičemž chtěl stejně Wolf veřejný projev britské podpory. Přestože ani jeden z těchto mužů v daný moment nezískal, co žádal, jejich tvrzení měla vliv na britské rozhodování i v budoucnu.²⁰¹

Dle stavu války na počátku roku 1916 se zdálo, že ani jedna strana není schopná porazit své nepřátele a situaci by mohl změnit jen vstup další mocnosti do války. Britové proto chtěli získat na svoji stranu Židy, kteří by zajistili pomoc takového státu a pomohli by financovat snahy dohodových mocností.²⁰² Mířili zejména za podporou od Spojených států amerických, ale obávali se příklonu tamních Židů k Německu.

¹⁹⁹ Schneer, „The Balfour declaration“, 127.

²⁰⁰ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 269-270; Schneer, „The Balfour declaration“, 121, 126; Renton, „The Zionist Masquerade“, 44.

²⁰¹ Renton, „The Zionist Masquerade“, 46-50.

²⁰² Schneer, „The Balfour declaration“, 152-153.

Proto byli ochotni uvažovat o zárukách sionistům ohledně Palestiny, jež by sloužila k získání Židů (které chápali jako jednotnou skupinu) a tím i USA pro válku.²⁰³

Podle Jonathana Schneera byl sir Gerald Fitzmaurice prvním britským diplomatem, který zastával názor, že Židé jsou zásadní pro výhru v první světové válce. Jeho názory zřejmě vycházely z nepřesných výkladů informací, které měl a představy o závislosti Osmanské říše na podpoře Židů. Své přesvědčení na přelomu let 1915 a 1916 sdílel s Hughem Jamesem O'Biernem působícím na ministerstvu zahraničí. V této době také přicházely zprávy o jednání s již zmíněnými Židy: Kallenem, Wolfem, Žabotinským a Suaresem, jež Fitzmaurice, O'Bierne i Sykes, přátelé od školních let a nyní významní úředníci, četli.²⁰⁴ „28. února, 1916, O'Bierne sestavil první prohlášení ministerstva zahraničí spojující osud Palestiny jak se židovskými zájmy, tak s britskými šancemi na vítězství.“²⁰⁵ Již o tři týdny později bylo ministru Edwinu Montaguovi vysvětleno, že cílem ministerstva zahraničí je získání židovské podpory. V červenci 1916 ale vláda v Londýně začala od prosionistické politiky ustupovat. James Renton za důvody označuje francouzské výhrady a arabské povstání.²⁰⁶

3.3.2 Cesta k deklaraci

Na počátku prosince 1916 David Lloyd-George rezignoval na post ministra války v Asquithově vládě, který převzal po lordu Kitchenerovi. Krátce po něm však odstoupil i sám Herbert Asquith a podpora liberálů se rozdělila mezi tyto dva čelní představitele strany. David Lloyd-George pak sestavil koaliční vládu s konzervativci a stal se posledním premiérem z Liberal Party. Vytvořil pětičlenný válečný kabinet, v němž mimo něj zasedali bývalý místokrál v Indii lord Curzon, Andrew Bonar Law, později nástupce Lloyda-George na pozici předsedy vlády, lídr Labour Party Arthur Henderson a Alfred Milner, proslavený zejména svým působením v jihoafrických koloniích. Ministr zahraničí Arthur Balfour sice nepatřil mezi členy válečného kabinetu, ale i jeho post zůstal důležitý. Mimo členů vlády a jejich poradců měli na utváření politiky Spojeného

²⁰³ Fieldhouse, „Western Imperialism“, 140-141.

²⁰⁴ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 153-158; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 198.

²⁰⁵ Schneer, „The Balfour declaration“, 158.

²⁰⁶ Srov.: Renton, „The Zionist Masquerade“, 56; Schneer, „The Balfour declaration“, 159.

království vliv i úředníci, v souvislosti s Balfourovou deklarací se jednalo zejména o Williama Ormsby-Gora, Leopolda Ameryho a Marka Sykese.²⁰⁷

David Lloyd-George a Arthur Balfour byli podle Michaela Kruppa sionismu „příznivě nakloněni“.²⁰⁸ Z jeho pohledu měl zásadní vliv na jednání mezi Židy a Brity Chaim Weizmann, jenž si přízeň vlády získal zejména objevem syntetického způsobu výroby acetonu (používaného ve výbušninách), jenž pomohl britské armádě.²⁰⁹ Podobný význam mu přisuzuje i Howard Sachar, přičemž zmiňuje i jeho schůzku s Davidem Lloydem-Georgem z roku 1914, kdy spolu měli se zájmem hovořit o některých palestinských oblastech, jež budoucí premiér znal díky své křesťanské výchově. Už v této době se měl Weizmann zmínit o možnosti ustavení palestinském protektorátu pod britskou správou sloužícím jako domovina pro Židy.²¹⁰ I Benny Morris hovoří o Lloyd-Georgeově osobním zájmu o sionismus, jenž ovlivňoval premiérový válečné cíle.²¹¹ Ten mohl podle Davida Fromkina vycházet právě z jeho výchovy „podle Bible“, a proto v jeho případě mluví o křesťanském sionismu.²¹² Možný vliv vlastního náboženského přesvědčení na členy vlády při jednání o Židech a Palestině zmiňuje i Illan Pappé, přičemž za příklad uvádí právě osobu premiéra.²¹³ Balfourovou a Lloyd-Georgeovou podporou sionismu se zabývá i James Renton. Na rozdíl od některých dalších autorů ale zastává názor, že vliv Chaima Weizmanna a jeho snah byl velmi malý.²¹⁴

Většina podporovatelů sionismu ve vládě a sekretariátu se ale pro pomoc Židům rozhodla až během války. Vliv na ně mělo jak působení čelních sionistů, tak válečná situace, přičemž zpravidla nelze jednoznačně určit, kdy se jejich názor změnil. Vhodným příkladem je Mark Sykes. Podle Kruppa jej pro podporu sionismu získal polský Žid Nahum Sokolov na jaře 1916.²¹⁵ Podle Davida Fromkina Sykes začal o Židech poprvé vážně uvažovat až v době vzniku Sykes-Picotovy dohody. Reginald Hall, vedoucí zpravodajské služby námořnictva, se tehdy zmínil, že britská podpora Arabů by mohla být negativně vnímána Židy. Sykes se proto obrátil na Herberta Samuela, aby o sionismu zjistil víc. Na jednání v Rusku ho pak carovi diplomaté varovali před potenciálním židovským

²⁰⁷ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 267; Morris, „Righteous Victims“, 72; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 234-235; Renton, „The Zionist Masquerade“, 11-12, 56.

²⁰⁸ Krupp, „Sionismus a Stát Izrael“, 69.

²⁰⁹ Ibid., 68.

²¹⁰ Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 109-111.

²¹¹ Morris, „Righteous Victims“, 71.

²¹² Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 267-268.

²¹³ Pappé, „A History of Modern Palestine“, 68.

²¹⁴ Renton, „The Zionist Masquerade“, 11-22, 44-47, 53.

²¹⁵ Krupp, „Sionismus a Stát Izrael“, 69.

nebezpečím schopným ohrozit Rusko i zájmy Dohody. Sykes se proto se rozhodl získat Židy na svoji stranu. Aby se o sionismu dozvěděl více, seznámil ho Samuel s rabínem Moše Gasterem, který dle Fromkina britského úředníka a diplomata získal pro podporu Židů.²¹⁶ O zájmu Sykese poznat sionismus, roli Herberta Samuela a úloze rabína Gastera mluví i James Renton. Za příčiny této snahy však neoznačuje obavy ruských diplomatů a kapitána Halla, ale zdůrazňuje vliv Samuelovy zprávy předložené vládě na počátku roku 1915 a působení Luciena Wolfa.²¹⁷ O Samuelovi, Gasterovi a zprávách o různých návrzích hovoří i Jonathan Schmeer, ten ale tvrdí, že se Sykes s Gasterem neshodli, a proto za zásadní považuje až pozdější působení britského špiona Aarona Aronsohna. Mimo to mohlo mít vliv i jeho katolické vyznání a tehdejší pojetí národních skupin uvedené dříve.²¹⁸

Většina výše zmíněných osob podílejících se na formování britské politiky v této době byla podobně jako Mark Sykes ovlivněna jak Židy, tak válečnou situací i zájmy Spojeného království, a proto se stavěli za podporu sionismu.²¹⁹ Dva členové vlády ale s naplňováním židovských cílů nesouhlasili. Lord Curzon zpochybňoval sionistické nároky na Palestinu, přičemž podle Pierse Brendona tvrdil, že jejich „historické zdůvodnění bylo slabší než anglické nároky na části Francie“.²²⁰ Sporů mezi požadavky sionistů a muslimů se pak obával vedle lorda Curzona i Edwin Montagu, ministr pro Indii od července 1917 a bratranec Herberta Samuela. Ani jeden z nich nechtěl znepřátelit muslimy, zejména kvůli jejich počtu v britských koloniích a hlavně v Indii.²²¹ Curzon s Montaguem však byli v menšině a i přes jejich odpor ostatní členové kabinetu prosadili spolupráci se sionisty.²²²

Oproti Asquithově vládě kladl Lloyd-Georgův kabinet větší důraz na roli Blízkého východu ve válce. Domníval se, že tato oblast je zásadní pro porážku Centrálních mocností, a proto vzrostl i význam Palestiny.²²³ Lord Kitchener, jenž význam Palestiny zpochybňoval a stál i za odmítnutím Samuelova plánu z počátku roku 1915, zahynul 5. června 1916. Loď převážející Brity na diplomatické misi do Ruska, mimo Kitchenera

²¹⁶ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 196-197.

²¹⁷ Renton, „The Zionist Masquarade“, 53-55.

²¹⁸ Srov.: Renton, „The Zionist Masquarade“, 13-22; Schmeer, „The Balfour declaration“, 154-155, 170-171.

²¹⁹ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 111; Schmeer, „The Balfour declaration“, 193.

²²⁰ Brendon, „The Decline and Fall of the British Empire“, 319.

²²¹ Srov.: Muzikář, „Palestinská otázka“, 63-64; Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 142; Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 115.

²²² Shlaim, „Israel and Palestine“, 12.

²²³ Srov.: Schmeer, „The Balfour declaration“, 188, 194; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 234.

např. i Williama O'Bierna, se potopila poté, co narazila na námořní minu.²²⁴ Pokud jde o mezinárodní situaci, Mark Sykes měl obavy z názoru Židů na poválečnou přítomnost Ruska na Blízkém východě, neboť věřil, že Židé chovají velký odpor k Rusku a jejich názor by negativně působil i na další dohodové mocnosti. Chtěl tedy sionisty získat na svoji stranu, a proto kontaktoval jejich čelní představitele ve Spojeném království Nahuma Sokolova a Chaima Weizmanna.²²⁵ Avšak v únoru 1917 došlo ke změnám v samotném Rusku, kdy se vedení státu ujala Prozatímní vláda, čímž zanikl i důvod vytvoření Sykes-Picotovy dohody, protože v této době už Rusko nemělo zájem na expanzi a potýkalo se s vlastními problémy.²²⁶ Důležitost židovské podpory ale vzrostla, jelikož Londýn věřil, že „světové židovstvo“ dokáže udržet Rusko ve válce a získat i vojenskou podporu Spojených států amerických a obával se jeho spolupráce s Němci.²²⁷ Současně by Židé usídlení v Palestině chránili přístup k Suezskému průplavu a zabránili by mj. i francouzské přítomnosti blízko oblasti se zásadním významem pro britské impérium.²²⁸

Vedle těchto argumentů mělo na Londýn vliv i jednání Nahuma Sokolova s dalšími evropskými vládami. Sokolov díky pomoci Sykese diskutoval o pomoci sionismu v Paříži, Římě i ve Vatikánu, přičemž všude získal podporu. Na počátku června 1917 dokonce od Julese Cambona z francouzského ministerstva zahraničí získal formální deklaraci sympatií francouzské vlády s Židy. Přestože se Paříž k ničemu konkrétnímu nezavázala, předstihla Londýn a ulehčila tak Britům rozhodování, protože ti věděli, že podpora sionistů není proti vůli jejich spojence.²²⁹ Ronald Graham a Robert Cecil pak přesvědčovali Balfoura k veřejnému oznámení britské podpory sionismu.²³⁰ Ministr zahraničí proto v korespondenci s Weizmannem 7. června 1917 vyzval sionisty, aby sami sepsali text, který by posléze předložil kabinetu.²³¹

²²⁴ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 161; Morris, „Righteous Victims“, 72; Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 198, 234.

²²⁵ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 284-286.

²²⁶ Schneer, „The Balfour declaration“, 86.

²²⁷ Viz druhá kapitola, část Židé. Srov.: Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 151; Morris, „Righteous Victims“, 73; Shlaim, „Israel and Palestine“, 9; Pappé, „A History of Modern Palestine“, 67-68; Renton, „The Zionist Masquerade“, 45-46, 59.

²²⁸ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 111-112; Morris, „Righteous Victims“, 71; Muzikář, „Palestinská otázka“, 61-62.

²²⁹ Srov.: Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 288-293; Morris, „Righteous Victims“, 73-74; Schneer, „The Balfour declaration“, 209-219.

²³⁰ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 293.

²³¹ Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 113.

3.3.3 Obsah textu

Balfourova výzva k sepsání vlastního návrhu britské deklarace čelí sionisty nejen nepřekvapila, ale tvořila dokonce součást jejich plánu. Ten vymysleli Chaim Weizmann a Nahum Sokolov s Markem Sykesem a Ronaldem Grahamem ze sekretariátu vlády. Vlastní verzi sionistů pak měl ministrovi zahraničí zaslat baron Walter Rothschild, anglický Žid stojící jako prezident Britské sionistické federace v hierarchii výše než Weizmann. Tu by poté schválil kabinet v Londýně, což by Balfour oznámil opět Rothschildovi.²³² Tento postup skutečně realizovali a Walter Rothschild 2. listopadu 1917 obdržel dopis, jehož hlavní část představovala tzv. Balfourova deklarace. Její text zní:

„Vláda Jeho Veličenstva pohlíží příznivě na zřízení národního domova pro židovský lid v Palestině, a použije svého nejlepšího přičinění, aby usnadnila dosažení tohoto cíle, při čemž se jasně rozumí, že nebude učiněno ničeho, co by mohlo prejudikovat občanská a náboženská práva existujících nežidovských společenství v Palestině, či práva a politický statut Židů v jakékoliv jiné zemi.“²³³

Pro lepší pochopení toho, co tento dokument Židům měl nebo neměl slíbit, je potřeba se zaměřit na vývoj samotného textu, a to od počátečního návrhu sionistů.

Za jeho první podobou stála skupina sionistů, jejímiž členy byli Sokolov, Sieff, Marks, Simon a Ahad Ha'am. Z těchto mužů měl nejlepší kontakty s britskými politiky a úředníky Nahum Sokolov, a z tohoto důvodu také nejlépe věděl, co by mohlo být pro Londýn přijatelné a co nikoli. V některých případech proto mírnil příliš rozsáhlé požadavky ostatních. Tato skupina sestavila závěrečnou podobu svého návrhu 12. července 1917 a předložila jej Sykesovi a Grahamovi. Ti ho ale pro přílišnou délku a detailnost odmítli. Druhá verze byla vytvořena 17. července 1917, kdy se ke zmíněné skupině přidal i novinář Harry Sacher. Ten se také stal hlavním tvůrcem textu, který vznikl zejména zkrácením původního návrhu. S touto podobou už Sykes a Graham souhlasili,

²³² Schneer, „The Balfour declaration“, 333.

²³³ „Palestinská otázka v dokumentech“, 216-217.

V originále: *“His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of the object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious' rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country.”* Viz: *Balfour Declaration*, 2. 11. 1917, United Nations Information System on the Question of Palestine, <http://unispal.un.org>.

a proto ji Sokolov předal Rothschildovi, který odeslal dokument ministru Balfourovi.²³⁴
Zněl takto:

„1) Vláda Jeho Veličenstva přijímá zásadu, že Palestina má být znovu zřízena jako národní domovina židovského lidu.

2) Vláda Jeho Veličenstva použije vše, co bude v jejích silách, aby zajistila dosažení tohoto cíle a prodiskutuje nezbytné metody a prostředky se Sionistickou organizací.“²³⁵

V srpnu Balfour provedl první změny, kdy nejprve oba body spojil do jediného odstavce a také pozměnil konec textu. Namísto diskuse se Sionistickou organizací o metodách a prostředcích hovoří o ochotě vlády uvažovat o souvisejících návrzích Sionistické organizace. Proměnila se tak úloha Sionistické organizace a snížil se její vliv na snahy Londýna o dosažení sionistických cílů v Palestině.²³⁶

Větší úpravy provedl člen válečného kabinetu Alfred Milner. Zaměřil se na první část dokumentu, přičemž oproti původnímu „znovu zřízení“ Palestiny jako národní domoviny Židů, mluví o „zřízení domoviny pro židovský lid v Palestině“.²³⁷ Tato formulace odstraňuje náznak, že by se jednalo o obnovení toho, co již v Palestině jednou bylo. Současně také není jednoznačné, zda by židovská domovina zahrnovala celou Palestinu nebo by se rozprostírala pouze přes její část. Podle Bennyho Morrise byla tato nejednoznačnost záměrná. Jonathan Schneer za důvod označuje snahu o utišení kritických hlasů odpůrců sionismu a Roger Adelson tuto podobu považuje za méně prosionistickou.²³⁸ Milner ale proměnil i další část textu a místo: „zajištění dosažení tohoto cíle“, mluví o „usnadnění dosažení tohoto cíle“.²³⁹ Za Milnerův záměr v tomto případě považují

²³⁴ Schneer, „The Balfour declaration“, 333-335.

²³⁵ „Palestinská otázka v dokumentech“, 215.

V originále: „1. His Majesty's Government accepts the principle that Palestine should be reconstituted as the National Home of the Jewish people.

2. His Majesty's Government will use its best endeavors to secure the achievement of this object and will discuss the necessary methods and means with the Zionist Organization.” Viz: Schneer, „The Balfour declaration“, 335.

²³⁶ Srov.: „Palestinská otázka v dokumentech“, 215; Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 150.

²³⁷ „Palestinská otázka v dokumentech“, 215.

V angličtině: namísto „Palestine should be reconstituted as the National Home of the Jewish people“, používá „Palestine should be a National Home for the Jewish People“ Viz: Schneer, „The Balfour declaration“, 336.

²³⁸ Srov.: Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 150; Schneer, „The Balfour declaration“, 336; Morris, „One State, Two States“, 38.

²³⁹ „Palestinská otázka v dokumentech“, 215.

snahu o zmenšení závazku Londýna v této věci a spíše nabídnout pomoc Spojeného království s utvářením národní domoviny než její vznik označit za úkol Britů.

Třetí změněnou verzi vypracoval Milner společně s Leopoldem Amerym. Nejprve přeformulovali samotný začátek textu, kdy slova: „Vláda Jeho Veličenstva přijímá zásadu“, nahradili vyjádřením: „Vláda Jeho Veličenstva příznivě pohlíží“.²⁴⁰ Dle mého mínění se tak dále snažili omezit britský závazek sionistům. Tato podoba také na rozdíl od předchozích už neobsahovala žádnou zmínku o spolupráci nebo konzultaci se Sionistickou organizací. Poslední velmi významnou úpravou, kterou obsahoval Milnerův a Ameryho projekt, bylo zohlednění nežidovského obyvatelstva v Palestině. Neměla být nijak omezena jejich občanská a náboženská práva, stejně jako práva Židů mimo Palestinu a jejich politického postavení.²⁴¹ Zejména tak byl brán ohled na zájmy Arabů. Přesto podle Aviho Shlaima tato formulace implikuje, že arabská většina nedisponovala politickými právy a šlo o podporu národního určení menšiny na úkor většiny. Většina ministrů totiž z jeho pohledu považovala palestinské Araby za „zaostalou, orientální a netečnou masu“.²⁴² Tuto podobu deklarace pak na zasedání kabinetu 4. října 1917 dostali k dispozici i další ministři. Balfour zde také představil sionismus a výhody plynoucí ze spolupráce s jeho představiteli.²⁴³ Finální podoba dokumentu se jen minimálně liší od té z počátku října 1917. I přes nesouhlas lorda Curzona a Edwina Montagua byla 31. října 1917 Balfourova deklarace schválena a posléze odeslána Walteru Rothschildovi. O týden později také vyšla v tisku.²⁴⁴

Oproti původnímu sionistickému projektu tak Britové postupně změnili význam textu a zavázali se pouze k pomoci při utváření židovské národní domoviny, a to jen v případě, že nedojde k narušení práv tamních obyvatel. Znejasnili, o jaké území konkrétně by se mělo jednat, a také odstranili zmínky o diskusi nebo spolupráci se Sionistickou organizací. Domnívám se, že chtěli získat podporu Židů, ale přitom co nejvíce omezit své sliby nebo umožnit jejich různý výklad.

Mimo problému, zda se měla židovská národní domovina rozprostírat přes část Palestiny nebo přes celé její území, přetrvávala další otázka: Co je židovská národní domovina? Podle Bennyho Morrise se jednalo o eufemismus nahrazující pojem „společenství“ nebo „stát“. Mělo jít o lehce silnější vyjádření než *Heimstätte* používaný

²⁴⁰ Ibid., 215-216.

²⁴¹ Srov.: „Palestinská otázka v dokumentech“, 216; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 136.

²⁴² Shlaim, „Israel and Palestine“, 11.

²⁴³ Srov.: Schneer, „The Balfour declaration“, 339; Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 151.

²⁴⁴ Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 115.

od kongresu v Basileji roku 1897, ale přesto ne o plnohodnotný stát. Balfour, Lloyd-George a další ale opakovaně mluvili o židovském státě jako o cíli.²⁴⁵ Skupina Josefa Muzikáře tvrdí, že Spojené království v blízké budoucnosti nepočítalo „s možností brzké realizace židovského státu“.²⁴⁶ Podle Howarda Sachara pak národní domovina měla v zemi představovat pouze malou enklávu.²⁴⁷ I mezi Brity ale přetrvávaly obavy ohledně interpretace Balfourovy deklaráce Židy.²⁴⁸ Jak již bylo řečeno v první kapitole, Židé používali zástupných vyjádření podobného typu dlouhodobě, aby nepopudili vládu Osmanské říše, avšak jejich cílem bylo vytvoření židovského státu. Věřím, že pro sionisty poté nebylo jasné, že Britové by obdobnými vyjádřeními, nepoužívanými v jiných souvislostech, mohli mínit něco jiného.

3.4 Kolize slibů

Podobně jako není jednoznačný obsah příslibů Spojeného království Arabům a Židům, nelze ani říci, zda se vzájemně vylučovaly. Nejasnosti přitom panují jak ohledně McMahonových listů, tak o Balfourově deklaraci. Z dosud představených dokumentů je proto nejjasnější Sykes-Picotova dohoda, jejíž součástí byla i mapa.

Odborníci se neshodují, zda Sykes-Picotova dohoda porušovala podmínky spolupráce domluvené mezi McMahonem a Husajnem. Jonathan Schneer rozděluje názory na tuto otázku do tří směrů. Podle prvního se Sykes úspěšně pokusil skloubit zájmy Francie a Arabů, přičemž arabský stát měl mít ochranu Francie a Spojeného království. Podle druhé se naopak jednalo o porušení záruk o zisku nezávislosti pro Husajnův stát. Třetí názor připouští, „že britští a francouzští diplomaté jednali ze svého pohledu čestně, ale v kontextu, který dnes už nepovažujeme za přijatelný“.²⁴⁹ Howard Sachar a D. K. Fieldhouse nechápu smlouvu jako narušení dohod mezi Araby a Brity a stejný názor dle Aviho Shlaima zastává i Elie Kedourie.²⁵⁰ Naopak kolektiv vedený Josefem Muzikářem tvrdí: „Jak svým duchem, tak i konkrétními ustanoveními byla dohoda

²⁴⁵ Srov.: Morris, „Righteous Victims“, 75; Morris, „One State, Two States“, 38.

²⁴⁶ Muzikář, „Palestinská otázka“, 65.

²⁴⁷ Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 115.

²⁴⁸ Adelson, „London and the Invention of the Middle East“, 152.

²⁴⁹ Schneer, „The Balfour declaration“, 85.

²⁵⁰ Srov.: Sachar, „Dějiny státu Izrael“, 105; Fieldhouse, „Western Imperialism“, 29; Shlaim, „Israel and Palestine“, 5.

v rozporu se sliby, které Britové učinili Husajnovi a arabským nacionalistům.²⁵¹ Podobně Fieldhouse interpretuje závěry George Antonia.²⁵²

První problém se týká samostatnosti arabského státu. Podle Davida Fromkina Mark Sykes nepochopil Husajna a jeho požadavek na nezávislost. Předpokládal totiž, že šarif bude spokojen s uspořádáním, jež počítá s rozdělením státu na francouzskou a britskou sféru vlivu.²⁵³ V tomto případě je třeba vzít v úvahu soudobou situaci, kdy neformální součásti britského impéria tvořily i oficiálně nezávislé země. Podobně „nezávislý“ mohl možná být i arabský stát.

Druhým sporným bodem je vymezení arabského státu, konkrétně oblast přibližně odpovídající dnešním státům Izrael a Palestina (dříve tvořících mandátní území Společnosti národů Palestina). Západní hranice zón A a B dle Sykes-Picotovy dohody vedla západně od měst Damašek, Homs, Hamá a Aleppo, přičemž tato linie pokračovala i na jih od Damašku a oddělovala zónu B od oblasti pod mezinárodní správou, rozlohou srovnatelnou s pozdějším mandátem Palestina. Zda byla dohoda v rozporu s McMahonovými listy tak záleží i na výkladu dopisu z 24. října 1915.²⁵⁴ Domnívám se, že je možné oba dokumenty interpretovat tak, aby byl nesoulad mezi nimi minimální. Rovněž je ale možné texty chápat i tak, že Sykes-Picotova dohoda porušovala McMahonovy sliby. Pokud však není zcela jasno v otázce obsahu dopisů mezi Káhirou a Mekkou, není ani možné s jistotou určit vztah Sykes-Picotovy dohody k nim.

Podobná situace se opakuje i s Balfourovou deklarácí. Jak již bylo řečeno, její text není příliš konkrétní, s jistotou ale hovoří o Palestině. Opět se tedy jedná o problém území na západ od „distriktů“ Daamašek, Homs, Hamá a Aleppo. Pokud by šlo jen o tato města s okolím a jejich spojnice nepokračovala na jih, celá Palestina by patřila k území přislíbenému Arabům a židovská národní domovina by tak musela vznikat na území Husajnova státu. McMahonovy sliby by tak narušovala nejen Sykes-Picotova dohoda, ale i Balfourova deklarace. Pokud by však tato přímka vedla dále na jih, mohlo by se jednat o východní hranici území dle britsko-francouzské dohody zůstávajícího mimo stát Arabů.

Jak ale bylo zmíněno, Palestina před počátkem dvacátých let minulého století zahrnovala i dnešní Jordánsko. V deklaraci ministra zahraničí Spojeného království přitom

²⁵¹ Muzikář, „Palestinská otázka“, 59. Chybu, kdy je na místo slova „nacionalistům“ užito pojmu „nacionalistům“ obsahuje zdroj, ze kterého cituji.

²⁵² Fieldhouse, „Western Imperialism“, 29.

²⁵³ Fromkin, „A Peace to End All Peace“, 193.

²⁵⁴ Více o výkladu McMahonova dopisu z 24. října 1915 v podkapitole *McMahonovy listy*.

není nikde řečeno, že by se tímto jménem označovala pouze oblast na západ od řeky Jordán. Sionisté tedy mohli vycházet ze širšího chápání Palestiny, než jak jej v tajné smlouvě vymezili Britové a Francouzi roku 1916. Je však třeba podotknout, že deklarace byla velmi nekonkrétní, a proto ani uvažování pouze o části Palestiny neporušovalo britské sliby Židům o vytvoření národní domoviny. Pokud se tedy jedná o územní vymezení, Balfourova deklarace kvůli své nejednoznačnosti neodporovala Sykes-Picotově dohodě. Druhou otázkou je, zda by židovská národní domovina mohla vzniknout v mezinárodně spravované Palestině. Její ustavení jako kulturního a duchovního centra by asi neporušovalo dohodu vytvořenou Paříží a Londýnem. Vznik židovského státu v této oblasti by ale v souladu s dohodou zřejmě nebyl, i kdyby se jednalo jen o část tohoto území. Opět ale není možné předpokládat, že si tuto skutečnost Židé uvědomovali a nechápali pod britskou pomocí s ustavením národní domoviny podporu vzniku vlastního státu.

Britové však nejednali pouze s Araby, Francouzi a Židy, ale také s Turky. Spojené království se za války několikrát snažilo uzavřít s Osmanskou říší dohodu o separátním míru. První jednání proběhla na jaře 1916, tedy po příslibu podpory arabskému povstání a během jednání s Francouzi o rozdělení Blízkého východu. Rozhovory pak probíhaly i po zveřejnění Balfourovy deklarace. Dohoda těchto dvou zemí by přitom byla v rozporu se smlouvou s Francií i se sliby danými Arabům a Židům. Iniciativa vycházela jak z britské tak turecké strany, v závislosti na aktuálním stavu války – komu se dařilo hůře, byl otevřenější k jednání o separátním míru.²⁵⁵ Jonathan Schneer pak tato jednání hodnotí slovy: „Británie a Turecko by během první světové války neuzavřely separátní mír. Obě země nikdy nebyly synchronizovány. Když se jedna zdála být ochotná k uzavření dohody, druhá si našla důvod pro stažení.“²⁵⁶

K uzavření separátního míru nedošlo, ale zdá se pravděpodobné, že Londýn byl v zájmu svých válečných cílů ochoten porušit dříve dané sliby nebo vyjednávat současně se dvěma stranami, přestože splnění podmínek smluv s jednou z nich by vylučovalo dohody s druhou. Je proto třeba si položit otázku, do jaké míry Britové při formulování Balfourovy deklarace brali ohled na McMahanovy listy či Sykes-Picotovu dohodu a zda se zajímali o to, jestli se jejich sliby nedostávaly do konfliktu.

²⁵⁵ Schneer, „The Balfour declaration“, 239-302.

²⁵⁶ Ibid., 360.

Závěr

Během několika dekád trvajících sporů mezi Araby a Židy o palestinské území jejich aktéři za argumenty používali britské sliby týkající se této oblasti z doby první světové války. Arabové se odkazovali na McMahonovy listy a Židé na Balfourovu deklaraci. Ve své práci jsem se proto zaměřil na okolnosti, za jakých tyto dokumenty vznikly a na jejich obsah i problémy s nimi spojenými. Položil jsem si přitom tyto otázky: Co Britové Arabům a Židům přislíbili? Bylo možné tyto sliby realizovat současně, nebo se vzájemně vylučovaly? Čeho chtěl Londýn dosáhnout?

Záruky dané oběma skupinám měly za cíl získat jejich podporu zejména kvůli probíhající první světové válce. Britové si přáli zabezpečit vodní cestu mezi Evropou a Asií i Austrálií. Toto spojení pro ně představovalo především trasu pro lodě putující mezi Britskými ostrovy a Britskou Indií. Byla významná kvůli obchodu, který tudy procházel, i strategickým možnostem, jež Londýnu poskytovala. Pokud by tudy lodě nemohly proplovat, musely by putovat kolem celé Afriky, což by cestu nejen výrazně prodloužilo, ale také prodražilo. Hlavní část této cesty tvořil Suezský průplav, procházející územím Egypta, nad nímž měl kontrolu Londýn. Britové však museli dbát na bezpečnost i dalších úseků, a proto se nestačilo soustředit pouze na obranu Egypta, ale i na zajištění dalších oblastí na Blízkém východě. Ty by mohly sloužit i pro pozemní dopravu mezi různými částmi impéria. Palestina v tomto směru tvořila součást plánů Londýna a měla sloužit k obraně Egypta a Suezského průplavu, ať už jako nárazníkové pásmo držící další státy v dostatečné vzdálenosti nebo pro aktivní obranu britský zájmů. Také tudy mohla vést zmíněná pozemní spojení. Současně panovaly obavy z ovládnutí těchto území nepřátelskými zeměmi.

Snaha získat na svoji stranu Araby měla dva cíle, a to vyvolat povstání v Osmanské říši a zabránit muslimským nepokojům v britských koloniích. Osmanská říše bojovala s dohodovými mocnostmi a arabská vzpoura by donutila Konstantinopol ke stažení části svých jednotek z těchto bojišť kvůli potřebě je nasadit proti nepokojům. Vedle toho by spolupráce Arabů s Brity zabránila ohrožování námořní tepny vedoucí Blízkým východem, zejména Suezského průplavu. Současně měli Arabové působit jako protiváha sultánovi. Ten totiž zastával i pozici chalífy a mohl ovlivnit muslimy i mimo území svého státu, přičemž v britském impériu jich bylo nejvíce v Egyptě, Súdánu a Indii, jež by tak mohly být aktivitou sultána ohroženy.

Na rozdíl od Arabů neměli Židé do bojů přímo zasahovat. I přesto byly snahy o získání jejich podpory motivovány dvěma, resp. třemi cíli. Prvním z nich byl získání finančních prostředků pro vedení války. Židé by státům Dohody pomáhali, a ty by tak mohly pokračovat v bojích proti Centrálním mocnostem. Další důvody vycházely z přesvědčení o moci Židů a jejich vlivu na utváření politiky v Rusku a ve Spojených státech amerických. V obou případech totiž měli přesvědčit tamní vládu k podpoře Dohody ve válce. V Rusku měli zabránit podepsání separátního míru s Centrálními mocnostmi, který by uvolnil jejich jednotky, jež by mohly být nasazeny na dalších bojištích, mimo jiné i na západní frontě. Ve Spojených státech amerických pak měli Židé co nejdříve zajistit větší zapojení země do probíhající války po boku Spojeného království a Francie.

Odpověď na otázku o obsahu slibů je však složitější. S Araby Britové jednali o nezávislosti arabského státu, ale zdá se, že každá ze stran si pod ní představovala něco jiného. Husajn chtěl úplnou nezávislost svého státu, zatímco představitelé Spojeného království mohli mít na mysli pouze konec moci Turků a udržování vlastního vlivu. Zásadní rozdíl v interpretacích se však týká vymezení tohoto státu, resp. území, jež k němu nemělo patřit, a významu pojmů „districts“ v anglické a „wilāyāt“ v arabské verzi jednoho z McMahonových dopisů, použitých v této souvislosti. Domnívám se, že když vysoký komisař tento text psal, neměl na mysli provincie Osmanské říše. Přikláním se spíše k interpretaci, že se pasáž zmiňující území Sýrie ležící na západ od Damašku, Homsu, Hamá a Aleppa vztahuje na celou tehdejší Sýrii, a tedy i na oblast jižně od Damašku. Dokument však umožňuje i výklad, podle něhož by okolí dnešního hlavního města Sýrie tvořilo nejjižnější část teritoria, které arabskému státu patřit nemělo. Někteří autoři také zdůrazňují uskutečnění arabského povstání jako podmínku pro platnost slibů z McMahonových listů a tvrdí, že navzdory aktivitám vojáků vedeným Husajnovými syny Arabové tento předpoklad nesplnili.

Britské sliby obsažené v Balfourově deklaraci nebyly pro Spojené království příliš zavazující, což bylo zájmem Londýna. Domnívám se, že upravování textu bylo motivováno zejména tímto cílem, a postupně tak došlo k znejasnění jeho obsahu. Vláda mluvila o usnadnění naplnění sionistických cílů a svém pohledu na ně. Nemluvila ale konkrétně o své aktivitě v tomto směru a kladla podmínky pro realizaci takového plánu. Není také jednoznačné, co bylo míněno „národním domovem“, ale je pravděpodobné, že sionisté pod tímto souslovím viděli „stát“. Oproti původnímu židovskému návrhu také dokument nehovořil s jistotou o celé Palestině, ale možná pouze o její části. Znění deklarace v tomto případě ponechává možné oba výklady.

Zůstala však zachována možnost interpretovat britské sliby Arabům a Židům tak, aby byly realizovatelné současně. V případě, že by arabský stát skutečně nesahal dále než za linii vymezenou městy Damašek, Homs, Hamá a Aleppo, by západní oblast tehdejší Palestiny ležela mimo něj. „Národní domov“ Židů tak mohl vzniknout na celém tomto území nebo jen jeho části. Podle Sykes-Picotovy dohody by toto teritorium bylo pod mezinárodní správou a je tedy otázkou, zda by vznik židovského státu neporušoval tuto smlouvu. Pokud by však „národní domovina“ neznamenal stát, ale například kulturní nebo náboženské centrum, byla by zřejmě v souladu i s tímto dokumentem. Tato varianta tedy existovala, ale je možné, že Britové za první světové války na tuto otázku nekladli velký důraz. Současně totiž jednali i se zástupci Konstantinopole o separátním míru, který by potvrdil jejich vládu nad Blízkým východem, a znemožnil tak uskutečnění slibů z McMahonových listů a Balfourovy deklaráce.

Seznam použité literatury

Prameny

Balfour Declaration, 2. 11. 1917, United Nations Information System on the Question of Palestine, <http://unispal.un.org>.

Committee of Imperial Defence (De Bunsen Committee), *Report of the Committee on Asiatic Turkey*, 30. 6. 1915; The National Archives, CAB 42. *Dardanelles Committee*, CAB 42/3/12, <http://www.nationalarchives.gov.uk>.

Theodor Herzl, *Židovský stát. Pokus o moderní řešení židovské otázky* (Praha: Academia, 2009).

„The Hussein-McMahon Correspondence“,
Internetová databáze dokumentů neziskové organizace American-Israeli Cooperative Enterprise (Jewish Virtual Library),
<https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/husmac1.html> (staženo 8. května 2014).

Sykes-Picot agreement, 16. 5. 1916; United Nations Information System on the Question of Palestine, <http://unispal.un.org>.

Odborná literatura

Palestinská otázka v dokumentech (Praha: Orientální ústav ČSAV, 1975).

Roger Adelson, *London and the Invention of the Middle East. Money, Power, and War, 1902-1922* (New Haven: Yale University Press, 1995).

Piers Brendon, *The Decline and Fall of the British Empire 1781-1997* (New York: Alfred A. Knopf, 2008).

Rondo Cameron, *Stručné ekonomické dějiny světa. Od doby kamenné do současnosti* (Praha: Victoria Publishing, 1996).

Larry Collins a Dominique Lapierre, *Ó Jeruzaléme!* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1993).

John Darwin, *The Empire Project. The Rise and Fall of the British World-System, 1830-1970* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

John Darwin, „Britain’s Empires“, in *The British Empire. Themes and Perspectives*, ed. Sarah Stockwell (Malden: Blackwell, 2008), 1-20.

A. R. Dilley, „The Economics of Empire“, in *The British Empire. Themes and Perspectives*, ed. Sarah Stockwell (Malden: Blackwell, 2008), 101-130.

Frédéric Encel a François Thual, *Géopolitique d'Israël* (Paris: Seuil, 2006).

Niall Ferguson, *Britské impérium. Cesta k modernímu světu* (Praha: Prostor, 2007).

David Kenneth Fieldhouse, *Western Imperialism in the Middle East 1914-1958* (Oxford: Oxford University Press, 2006).

David Fromkin, *A Peace to End All Peace. The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East* (New York: Avon Books, 1990).

James L. Gelvin, *The Israel-Palestine Conflict. One Hundred Years of War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

Martin Gilbert, *Israel. A History* (London: Black Swan, 2008).

Gudrun Krämer, *A History of Palestine. From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel* (Princeton: Princeton University Press, 2008).

Michael Krupp, *Sionismus a Stát Izrael. Historický nástin* (Praha: Vyšehrad, 1999).

Bernard Lewis, *Kde se stala chyba? Vliv Západu na Střední východ a jeho následná odpověď* (Praha: Volvox Globator, 2003).

John Marlowe, *Arab Nationalism and British Imperialism. A Study in Power Politics* (London: The Cresset Press, 1961).

Benny Morris, *One State, Two States. Resolving the Israel/Palestine Conflict* (New Haven: Yale University, 2009).

Benny Morris, *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-1999* (New York: Alfred A. Knopf, 1999).

Josef Muzikář a kol., *Palestinská otázka. Vznik a vývoj do konce první arabsko-izraelské války v roce 1949* (Praha: Academia, 1983).

Ilan Pappé, *A History of Modern Palestine. One Land, Two Peoples* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006).

Derek Jonathan Penslar, *Israel in History. The Jewish State in Comparative Perspective* (London: Routledge, 2007).

Miloš Pojar, *Izrael* (Praha: Libri, 2009).

James Renton, *The Zionist Masquerade. The Birth of the Anglo-Zionist Alliance, 1914-1918* (New York: Palgrave Macmillan, 2007).

Howard Morley Sachar, *Dějiny státu Izrael. Od vzniku sionismu po naši dobu* (Praha: Regia, Goldstein & Goldstein, 1998).

Jonathan Schneer, *The Balfour Declaration. The origins of the Arab-Israeli conflict* (London: Bloomsbury, 2011).

Avi Shlaim, *Israel and Palestine. Reappraisals, Revisions, Refutations* (London: Verso, 2009).

Andrew Thompson, „Empire and the British State“, in *The British Empire. Themes and Perspectives*, ed. Sarah Stockwell (Malden: Blackwell, 2008), 39-62.

Dominique Trimbur a Ran Aaronsohn, *De Balfour à Ben Gurion. Les puissances européennes et la Palestine, 1917-1948* (Paris: CNRS, 2008).